

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı

**OTİZM SPEKTURM BOZUKLUĞU OLAN VE NORMAL
GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARDA, PRAGMATİK DİL
BECERİLERİNİN VE DİL GELİŞİMLERİNİN
İNCELENMESİ**

Sena DELİKAN

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

OTİZM SPEKTURM BOZUKLUĞU OLAN VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN
ÇOCUKLARDA, PRAGMATİK DİL BECERİLERİNİN VE DİL GELİŞİMLERİNİN
İNCELENMESİ

Sena DELİKAN

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Rukiye Yalap'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez savunmama katılmayı kabul eden Doç. Dr. Murat Doğan hocama teşekkür ederim. Lisans hayatımda büyük katkıları olan ve tez savunmama katılmayı kabul eden sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi F. Selin Karalı'ya teşekkür ederim.

Hayatım boyunca desteğini ve sevgisini eksik etmeyen tüm zor zamanlarımda destekçisi olan ve bana her zaman güçlü olmayı öğreten canım annem, Fadime ÖZTÜRK'e ve her zaman yanımda olduğunu bildiğim canım babam, Mehmet ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkür ederim. Çocukluğumdan bu yana her zaman yanımda olup, maddi ve manevi bana destek sağlayan, bana benden daha çok güvenen canım eşim, Ali DELİKAN'a sonsuz teşekkürler.

Tez yazım aşamamda tüm kahrımı çeken canım arkadaşım Tuba ASLAN'a, beni yüksek lisansım boyunca yüreklendiren ve veri toplamamda yardımcı olan canım arkadaşım Hilal BUGAN'a sonsuz teşekkürler.

Bu araştırmayı yaparken veri toplamamda bana büyük destekçi olan, sevgisini eksik etmeyen canım kayınvalidem Zeliha DELİKAN'a ve Ayfer Tekin'e yardımlarından dolayı sonsuz teşekkürler.

ÖZET

DELİKAN, Sena. *Otizmlı Spektrum Bozukluğu Olan ve Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda, Pragmatik Dil Becerilerinin ve Dil Gelişimlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2023.

Otizm spektrum bozukluğunda (OSB), dil ve iletişim güçlükleri görülmektedir. Otizm spektrum bozukluğunun heterojen bir yapıya sahip olduğunu düşünürsek bu güçlüklerin otizmin şiddetine göre değişiklik gösterdiğini ifade edebilmek mümkündür. OSB olan çocuklarda söz öncesi dönemde sözel olmayan sosyal iletişim becerilerine ve sözel dil döneminde dilin bileşenlerine ilişkin otizme özgü gelişimsel bozukluklar görülmektedir. Dilin bileşenlerinden biri olan pragmatik dil becerilerinde görülen bozukluklar da bunlardan biridir. Pragmatik dil becerisi, özellikle insanların anlama ve anlatımda bağlamı nasıl kullandığına ve bağlamsal faktörlerin linguistik anlam ile nasıl etkileşime girdiğine odaklanan bir beceri olarak tanımlanmaktadır. Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde pragmatik dil becerilerinde zayıflık gözlenmektedir.

Bu araştırma, otizmlı çocukların ve normal gelişim gösteren çocukların dil gelişimleri ve pragmatik dil becerilerinin karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Bunun için 5-12 yaşları arasında 20 otizm spektrum bozukluğu olan ve 20 normal gelişim gösteren toplam 40 çocuğun dil gelişimlerini karşılaştırmak amacıyla Test of Language Development-Primary: Fourth Edition'ın (TOLD-P:4) Türkçeye uyarlaması olan Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi (TODİL) kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin pragmatik becerilerini değerlendirmek için Pragmatik Dil Becerileri Envanterinin (TV-PLSI) Türkçe versiyonu kullanılmıştır. Pragmatik Dil Becerileri Envanteri (PDBE), Türkiye'de anlamsal-pragmatik bozukluğu olan bireylerde kullanılan değerlendirme aracıdır. PDBE, öğrenciyi kişisel ve sosyal etkileşim, sınıf etkileşimi alanlarında gözlemleyebilecek öğretmenine doldurması için verilmiştir. Veri toplama sürecinde kullanılan araçlar;

Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi (TODİL) ve Pragmatik Dil Becerileri Envanteri (PDBE)'dir.

Analiz sonuçlarına göre OSB tanılı çocuklar, normal gelişen çocuklara göre pragmatik dil becerileri ve dil gelişimleri anlamlı düzeyde zayıf olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar, pragmatik dil becerileri, dil gelişimi, normal gelişim gösteren çocuklar.

ABSTRACT

DELIKAN, Sena. *Investigation of Pragmatic Language Skills and Language Development in Children with Autistic Spectrum Disorder and Normal Development*, Master Thesis, Nevşehir, 2023.

Language and communication difficulties are seen in Autism Spectrum Disorder (ASD). Considering that autism spectrum disorder has a heterogeneous structure, these difficulties vary according to the severity of autism. Children with ASD have autism-specific developmental disorders related to non-verbal social communication skills in the preverbal period and language components in the verbal language period. Disorders in pragmatic language skills, which is one of the components of language, is one of them. Pragmatics is defined as a skill that focuses specifically on how people use context in understanding and expression, and how contextual factors interact with linguistic meaning. Weakness in pragmatic language skills is observed in individuals with autism spectrum disorder.

This research aimed to compare the language development and pragmatic language skills of children with autism and children with normal development. For this, between the ages of 5 and 12; To compare the language development of 40 children, 20 with autism spectrum disorder and 20 with normal development; The Turkish School Age Language Development Test (TODİL), which is the Turkish adaptation of the Test of Language Development Primary: Fourth Edition (TOLD-P:4), was used.

The Turkish version of the Pragmatic Language Skills Inventory (TV-PLSI) was used to evaluate the pragmatic skills of the individuals participating in the study. Pragmatic Language Skills Inventory (PDSI) is an assessment tool used in individuals with semantic-pragmatic disorders in Turkey. The teacher, who can observe the student in the areas of personal interaction, social and classroom interaction, was given to fill in the PDBE. Tools used in the data collection

process; Parent Information and Consent Form, Personal Information Form, Turkish School Age Language Development Test (TODİL) and Pragmatic Language Skills Inventory (PDBE).

According to the results of the analysis, children with ASD showed significantly lower performance in language and pragmatic language use skills compared to normally developing children.

Keywords: Children with autism spectrum disorder, pragmatic language skills, language development, normally developing children.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KONU İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER VE ALANYAZIN	5
1.1. DİL KONUŞMA VE İLETİŞİM	5
1.1.1. Dil Edinim Kuramları.....	5
1.1.1.1. Davranışçı Kuram.....	5
1.1.1.2. Psikolinguistik Kuram.....	6
1.1.1.3. Etkileşimci Kuram.....	7
1.1.2. Dil Edinim Evreleri.....	8
1.1.2.1. Söz Öncesi Dönem.....	8
1.1.2.2. Tek Sözcük Dönemi.....	10
1.1.2.3. İki Sözcüklü İfadeler Dönemi.....	10
1.1.2.4. Üç veya Daha Fazla Sözcüklü İfadeler.....	11
1.1.1.5. Gramer Kurallarına Göre Konuşma Dönemi	11
1.1.3. Dil Gelişimini Değerlendirmek İçin Kullanılan Testler.....	12
1.1.3.1. Türkçe İletişim Davranışları Geliştirme Envanteri(TİGE).....	13
1.1.3.2. Dil ve Gelişim Tarama Envanteri (DİLTAR).....	13
1.1.3.3. Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL).....	14
1.1.3.4. Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi (TODİL).....	15
1.1.3.5. Peabody Resim Kelime Testi.....	15

1.1.3.6. Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi (TİFALDİ).....	16
1.1.4. Dilin Bileşenleri	16
1.1.4.1. Fonoloji.....	18
1.1.4.2. Morfoloji.....	19
1.1.4.3. Sentaks.....	19
1.1.4.4. Semantik.....	19
1.1.4.5. Pragmatik.....	20
1.2. PRAGMATİK DİL BECERİSİ.....	20
1.2.1. Pragmatik Dil Becerisinin Değerlendirilmesi.....	22
1.2.2. Pragmatik Dil Gelişimi.....	24
1.2.3. Pragmatik Dil Bozukluğu.....	29
1.3. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU.....	29
1.3.1. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Dil Gelişimi.....	32
1.3.2. Otizm Spektrum Bozukluğunda Pragmatik Dil Becerileri.....	33
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	35
2.1. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ.....	35
2.2. ARAŞTIRMA MODELİ.....	35
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	36
2.3.1. Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu.....	36
2.3.2. Kişisel Bilgi Formu.....	36
2.3.3. Todil (Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi).....	36
2.3.4. PDBE (Pragmatik Dil Becerileri Envanteri).....	37
2.4. VERİ TOPLAMA İŞLEMİ.....	37
2.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	37
3. BÖLÜM: BULGULAR.....	39
4. BÖLÜM: TARTIŞMA.....	45
5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	50
5.1. SONUÇLAR.....	50

5.2. SINIRLILIKLAR.....	51
5.3. ÖNERİLER.....	52
KAYNAKÇA.....	54
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	67
EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU.....	68
EK 3. PRAGMATİK DİL BECERİLERİ ENVANTERİ.....	69
EK 4. TÜRKÇE OKUL ÇAĞI DİL GELİŞİM TESTİ (TODİL).....	70
EK 5. KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	71
Ek 6. PRAGMATİK DİL BECERİLERİ ENVANTERİ TÜRKÇE VERSİYONU KULLANIM İZİNİ.....	72

KISALTMALAR DİZİNİ

OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
NGG	: Normal Gelişim Gösteren
SİB	: Sosyal İletişim Bozukluğu
TODİL	: Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi
DİLTAR	: Dil ve Gelişim Tarama Envanteri
TEDİL	: Türkçe Erken Dil Gelişim Testi
TİGE	: Türkçe İletişim Gelişimi Envanteri
PDBE	: Pragmatik Dil Becerileri Envanteri
TİFALDİ	: Türkçe İfade ve Alıcı Dil Testi
YPP-TV	: Yale Pragmatik Protokolü Türkçe Versiyonu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Pragmatik Dilin Gelişimi	26
Tablo 2. Bazı Araştırma Sonuçlarına Göre Çocuklarda Pragmatik Dil Becerilerinin Gelişimi.....	28
Tablo 3. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri.....	40
Tablo 4. Araştırmanın Temel Değişkenlerinin Normallik Analizi.....	41
Tablo 5. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Aile Geçmişinde Konuşma Sorununa İlişkin Karşılaştırmaları.....	42
Tablo 6. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Ameliyat Geçmişine İlişkin Karşılaştırmaları.....	42
Tablo 7. Okul Çağı Dil Beceri Düzeyinin Dil Gelişimi Düzeyinin Ameliyat Geçmişine İlişkin Karşılaştırmaları.....	43
Tablo 8. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Otizm Spektrum Bozukluğu Durumuna İlişkin Karşılaştırmaları	43
Tablo 9. Okul Çağı Dil Gelişimi Düzeyinin Otizm Spektrum Bozukluğu Durumuna İlişkin Karşılaştırmaları	43
Tablo 10. Çalışmanın Temel Değişkenlerine Ait Korelasyonla.....	44
Tablo 11. Regresyon Analizi Sonucu.....	45

GİRİŞ

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine ve semboller kullanmalarına yardımcı olan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Dil; farklı düşüncelerin, duyguların, tutumların, inançların, değerlerin iletilmesi, anlatılması ve öğrenilmesi, görülen, gözlemlenen ve yaşanan olaylar hakkında bilgi verilmesi, kültürün toplanması, soru sorulması, talepte bulunulması gibi faaliyetleri yürütmemizi sağlayan bir araçtır. Geniş anlamda dil, iletişim aracı olarak kullanılan sesler, semboller ve kelimeler gibi temel birimleri içeren bir insan sistemidir. Yaşamda önemli bir yeri olan ve temelde kişiler arası iletişimi sağlayan konuşma, dinleme ve yazma gibi iletişim araçlarını içerir. Tüm diller, sembolleri birleştirmek ve yeni semboller oluşturmak için kurallara sahiptir. Konuşma, sese dönüştürülen bir dil biçimi olarak ifade edilir. Her dilin sesli bir anlatımı vardır. Ancak sesler dilden dile değişebilir. Bu bağlamda dil, insan iletişiminin en etkili aracıdır. Sosyal yapının ve kültürün geçişi önemli ölçüde dile dayalıdır ve dil gelişimi ile örneğin kavramları oluşturma, düşünme, ilişki kurma ve problem çözme gibi bilişsel gelişim konuları da birbirini etkiler. Tüm bunlar çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde dilin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Aydın Yılmaz, 2007; Kandemir, 2016; MEB, 2013).

Dilin anlam, üretim ve kullanım özellikleri vardır. Bu özelliklere bakıldığında dilin sadece insana özgü bir özellik olduğunu görürüz. Hayvanlar da kendi aralarında iletişimi sağlamak için çeşitli sesler çıkarır ve beden hareketleri yaparlar. İnsan dilinin de belirli bir kısmına kadar anlayabilir ve kullanabilirler ancak dilin üretkenlik boyutunda tıkanırlar. Ancak hiçbir tür ürettiği sesleri birleştirerek yaratıcı ve üretken bir biçimde kullanamamıştır. Dilin bu üretken boyutu sadece insana özgüdür (Hall ve ark. 1986).

İletişimin birtakım unsurları vardır. İletişim kurabilmek için en az bir gönderici ve alıcı olması gerekir. Amacı iletişim kurarak mesajın ne şekilde göndereceğine karar veren kişiye gönderici denir. Mesajın iletilmesi için bir kanal, bir ortam ve bir araca ihtiyaç duyarız ve bu şekilde amaçlanan mesajı

iletebiliriz. Mesajı alan ve aynı şekilde mesajı yorumlayan kişiye ise alıcı denir (Topbaş, 2007).

Sosyal (pragmatik) iletişim bozukluğu (SİB), başkaları ile sosyal iletişime girilebilmesi için gerekli olan sözel ve sözel olmayan dili kullanırken sürekli olarak zorluk yaşanması durumu olarak tanımlanabilir. Sosyal iletişimin bileşenleri olan sosyal etkileşim, sosyal biliş, pragmatik, dil işleme veya bu bileşenlerin herhangi bir kombinasyonunda olabilecek bozukluklar sosyal iletişim bozukluğunu meydana getirebilir (Adams, 2005). Sosyokültürel ve bireysel faktörler ise göz kontağı kurma, yapılan jestler ve mimikler gibi sosyal etkileşim davranışlarını etkiler (Curenton ve Justice, 2004).

İletişimin diğer bir yönü de konuşmayı veya iletilecek bir mesajdan daha fazlasını konuşmayı gerektirir. Öncelikle gönderici ve alıcının birlikte odaklanabilecekleri ortak bir konuya ihtiyaçları vardır. Ayrıca, sohbetin temel kavramlarından birkaçı yeni konular açar, sohbetin doğal bir şekilde akmasını sağlar ve yavaş yavaş konuları değiştirir. Bu tür kavramlar edimbilimde tartışılmaktadır (Korkmaz, 2005).

Lord ve Paul (1997) çalışmasında, OSB'li çocukların genellikle sözdizimi, fonoloji ve morfolojide sınırlılıkları olmasına rağmen bu kısıtlamaların dilin edimbilimsel yönlerindeki bozukluklar kadar önemli olmadığına dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırma Soruları

1. Aile geçmişinde konuşma problemi olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerisi düzeyi aile geçmişinde konuşma problemi olan öğrencilerin pragmatik dil becerisi düzeyinden anlamlı derecede fazla mıdır?

2. Geçmiřte ameliyat olan öğrencilerin pragmatik dil beceri seviyesi ameliyat olmayan öğrencilerin pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede dūřuk mūdūr?
3. Geçmiřte ameliyat olanların okul ađı dil geliřimi seviyesi ameliyat olmayanların okul ađı dil geliřimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede dūřuk mūdūr?
4. Otizm spektrum bozukluđu olanların pragmatik dil beceri seviyesi otizm spektrum bozukluđu olmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede dūřuk mūdūr?
5. Otizm spektrum bozukluğu olmayanların okul ağı dil gelişimi seviyesi otizm spektrum bozukluğu olanların okul ağı dil gelişimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede yūksek midir?
6. Örneklerin pragmatik dil beceri seviyesi ile okul ağı dil gelişimi seviyesi arasında pozitif yōnlū istatistiksel olarak anlamlı bağlantı var mıdır?
7. Örneklerin okul ađı dil geliřimi dūzeyi pragmatik dil becerisi toplam dūzeyini istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordamakta mıdır?

Araştırma otizimli çocukların ve normal gelişim gōsteren çocukların dil gelişimleri ve pragmatik dil becerilerinin karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Veri toplama sūrecinde kullanılan araçlar; Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu, Kiřisel Bilgi Formu, Tūrke Okul ağı Dil Geliřimi Testi (TODİL) ve Pragmatik Dil Becerileri Envanteri (PDBE)'dir.

Bunun için 5- 12 yaşları arasında 20 otizm spektrum bozukluğu olan ve 20 normal gelişim gōsteren toplam 40 çocuğun, dil gelişimlerini karşılaştırmak için; Test of Language Development-Primary: Fourth Edition'ın (TOLD-P:4) Tūrkeye uyarlaması olan Tūrke Okul ağı Dil Geliřimi Testi (TODİL) kullanılmıştır.

TODİL, 4 yaş 0 ay ile 8 yaş 11 ay yaş grubunu kapsayan, okul ağı dil gelişimini değerlendirmek için kullanılan dil gelişimi testidir.

Araştırmaya katılan bireylerin pragmatik becerilerini değerlendirmek için Pragmatik Dil Becerileri Envanterinin (TV-PLSI) Türkçe versiyonu kullanılmıştır. TV-PLSI, Türkiye'de anlamsal-pragmatik bozukluğu olan bireylerde kullanılan değerlendirme aracıdır. PDBE, ğrenciyi kişisel ve sosyal etkileşim, sınıf etkileşimi alanlarında gözlemleyebilecek öğretmenine doldurması için verilmiştir.

1. BÖLÜM

KONU İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER VE ALANYAZIN

1.1. DİL, KONUŞMA VE İLETİŞİM

1.1.1. Dil Edinimi Kuramları

1.1.1.1. Davranışçı Kuram

Skinner, Thorndike, Watson ve Pawlow gibi dilbilimcilerin temsil ettiği bu görüşe göre çocuklar konuşulan dili, herhangi bir şeyi öğrendikleri gibi öğrenirler. Öğrenme süreci çevreden gelen birçok ses uyarınının zamanla sınıflandırılması, şekillendirilmesi ve benzer durumlarda aynı ses ve tepkilerin verilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu kurama göre anne veya önemli diğer kişilerin çocukla ilişkilerinde vermiş oldukları tepkiler çocuk tarafından zamanla dile dönüştürülür. Ödül ve ceza gibi pekiştireçler yoluyla bu gelişim sürdürülür ve sonuçta konuşma şekillenir. Pekiştirilmenin yanı sıra bebeklerin sıklıkla duydukları sesleri taklit etmeleri de dilin kazanılmasında önemli yer almaktadır (Deniz, 2011).

Bu kuram çocukların konuşma davranışlarını edinmelerinde biyolojik yapıdan etkilenmenin minimum düzeyde olduğunu, çevrenin ise daha baskın ve etkili olduğunu savunur. Dil edinimi sürecinde alıştırma, pekiştirme ve taklidin etkili olduğunu savunur (Baykoç, 1986).

Bu kurama göre dilin kendisine değil, sözel davranışına bakılır. Dilin biçim ve anlam boyutları ihmal edilmiş, fonetik kazanımı ile sınırlandırılmıştır. Chomsky, dil edinim sürecini davranışçı kuramla açıklayan Skinner'e karşı aşağıdaki eleştirileri belirlemiştir (Cüceloğlu, 1997).

1. Davranışçı görüşü savunanlar dil davranışlarını koşullanma modelindeki basit kas ve salgı davranışları ile açıklarlar. Halbuki dilsel davranışlar karmaşık bir olgudur ve basit davranışa dayalı bir modelle açıklanamazlar.
2. Dilin “yaratıcı” özelliğine göre çocuk şimdiye kadar telaffuz etmediği veya hiç duymadığı cümleyi ya da cümleleri söyleyebilir. Bu olay pekiştirme terimi ile izah edilemez.
3. Dil öğrenmenin esasında koşullanma varsa o zaman dünyanın her yerinde farklı dillerde ve farklı toplumlarda büyüyen çocuklar farklı dil öğrenme kalıpları göstermelidir. Ancak farklı koşullarda büyüyen çocukların aynı öğrenme yapısında dil geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

1.1.1.2. Psikolinguistik Kuram

Psikolinguistik kuramcılar, dil gelişimini biyolojik ve psikolojik temellere dayanarak açıklarlar. Noam Chomsky ve Lenneberg gibi dilbilimciler biyolojik faktörlerin yanı sıra çevresel faktörlerin de dilin gelişimini etkileyeceğini söyler. Noam Chomsky'nin bu kuramın önemli temsilcilerindendir. Chomsky'e göre dili öğrenebilmek için insanların doğuştan sahip olduğu bir mekanizma vardır. Doğuştan sahip olduğumuz bu mekanizma sayesinde çevremizde konuşulan sesleri anlayıp, edinmesini, dilin yapısındaki kuralları öğrenmesi ve bu kurallar sistemi sayesinde konuşmasını sağlar. Böylelikle tüm çocuklar yürümeyi öğrenir gibi konuşmayı da aynı basamaklardan geçerek edinirler (Deniz, 2011).

Bu kurama göre, çevre dili öğrenip öğrenemeyeceğimizi belirlemez. Hangi dili edineceğimizi belirler. Bunun sebebi ise doğuştan sahip olunan konuşma mekanizmasıdır. Bu nedenle normal gelişim gösteren her çocuk dil edinebilir. Bu görüş biyolojik etmenleri ikinci planda tutar. “Dil Edinme Aracı” (Language Aquisition Device) fiziki değil, nörolojik bir yapıya sahiptir. Çocuğun dili yorumlayarak gramer yapısını öğrenip konuşmasını sağlar (Cüceloğlu, 1997; Baykoç ve Dönmez, 1986).

Chomsky, dil sistemindeki her ifadeyi "derin ve yüzeysel" olmak üzere iki yapıya ayırır. Derin yapı, alıcı dili, yüzey yapı ise ifade edici dili temsil eder. Dili öğrenirken önce hangi seslerin bir araya gelip neyi ifade ettiğini öğrenir daha sonra edindiğimiz bu bilgiyi yüzeysel yapıya dönüştürmek için kullanırız (Deniz, 2011).

1.1.1.3. Etkileşimci Kuram

Etkileşimci kuram arabulucu bir yol izleyerek davranışçı kuram ve psikolinguistik kuramın güçlü yanlarını kabul etmiştir. Bu kurama göre çevre, biyolojik ve zihinsel yapı gibi faktörlerin dil öğrenimini etkilediğini ve geliştirdiğini savunurlar. Dil öğrenmenin sadece zihinsel ve sosyal faktörleri etkilemediği, bunlarla beraber dil öğrenmenin zihinsel ve sosyal becerilerin gelişimini de etkilediği ve bu anlamda karşılıklı bir ilişki olduğu söylenmektedir. Etkileşimci kuram, sosyokültürel ve zihin gelişmesi olmak üzere iki bakış açısına sahiptir (Keklik, 2009).

Sosyokültürel Kuram da ebeveynler, bebek için model olabilir. Ebeveynlerin yönlendirmesi ile bebekler onları taklit eder. Çocuklar modelleri taklit ederek sosyalleşme süreçlerini sürdürürler. Bu sebeple dil edinim sürecinde sosyokültürel ortamın etkisi oldukça büyüktür (Dağabakan, 2008).

Zihin gelişmesi kuramına göre dil gelişimi çocukların gözlem, anlama, dikkat, hayal kurma, hafıza ve muhakeme gibi zihinsel gelişimlerine göre gelişmektedir. Bu görüşün temelinde dil edinimini kalıtım, olgunlaşma, ve çevre birbirini etkilediğini söyler. Başka bir deyişle, "çocuklar dil edinimine hazır doğarlar ve çevre onlara konuşmayı öğretir" şeklinde ifade edilebilir (Çakır, 2003).

1.1.2. Dil Edinim Evreleri

1.1.2.1. Söz Öncesi Dönem

Gelişimin fonolojik evreleri dikkate alındığında sözlü iletişim evresi olarak tanımlanan yaş periyodu yaşamın 0-1 yaşıdır ve bu periyot 5 ayrı bölüm olarak ele alınır. Bu parçalar:

a. Sesleme Evresi (Fonasyon) (0-1 ay)

Bebegin ilk sesi olan ağlamaya fizyolojik olarak bakılır ve bir nefes alma süreci olarak değerlendirilir. Bu nedenle ağlamak dil gelişiminin ilk adımıdır. Bebekler ağladıklarında bilinçsizce sesler çıkarırlar. Bebeklerin rahatsız olduklarında kendiliğinden ağladığını düşünsek de anne ve babası ile iletişim kurması ve etrafındaki kişilerle iletişim gereksinimini karşılamak adına oldukça önemlidir (Yavuzer, 2010; Küçükkaragöz, 2018).

b. Gıgıldama Dönemi (2-3 Ay)

2-3 aylıkken bebekler, iletişim ve konuşma açısından iki mühim davranışta bulunur. Bunlardan birincisi "gıgıldama" ya da "hoşnutluk sesleri" olarak bilinen sosyal çevresiyle etkileşim sonucunda konuşma sesi benzerinde ortaya çıkan hoşnutluk seslerdir (cooing/comfort sounds). İkincisi ise gıgıldama ile aynı zamanda ortaya görülen "gülümseme"dir (Karacan, 2000).

Bu dönemde bebekler a,ı,o,u gibi ünlülere /k,g/ gibi kalın ünsüzler ekleyerek daha mutlu sesler üretirler. Bu dönem agulama dönemi olarak da isimlendirilebilir (Topbaş, 2011; Vihman ve Miller, 1988).

c. Genişletme Evresi (Expansion) / Mırıldanma (4-6 ay)

Mırıldanmaya başlayan bebekler, çevrelerindeki konuşulan dilde işitmiş olsunlar ya da olmasınlar, sahip oldukları konuşma aygıtının yeterliliği sayesinde herhangi bir sesi üretebilirler. Zaman geçtikçe bebek çeşitli sesler çıkarmaya başlar. Genellikle duydukları sesleri üretirler; eş zamanlı olarak "ga ga ga", "ba

ba ba” gibi heceleri üretebilmek için ünlü ve ünsüz sesleri birleştirip tekrarlayarak yetişkin dilinin tonlama, ritim ve vurgulama örüntülerini kullanırlar (Gander ve Gardiner, 1998).

Babıldama olarak da adlandırılan bu dönemde bebeklerin /mama/ /baba/ gibi anlamsız hece tekrarları yapmaları yetişkinler tarafından anlamlı sözcükler olarak da algılanabilir. Ancak bu tekrarlar anlamsız tekrarlardır, sözcük üretimi söz konusu değildir (Topbaş, 2011; Vihman ve Miller, 1988).

d. Düzenli Mırıldanma Evresi (Canonical Babbling) (7-9 ay)

Bu evre 7-9 aylar arasında babıldamanın düzenli tekrarı olarak görülmektedir. Bebek, bu dönemde işitme ile ilişkilendirerek ses üretmeye başlar. Duyduğu seslerden seçtiklerini tekrarlar. Bu dönemde mırıldama tekrarının görülmemesi işitme kaybı, mental gerilik, dil gelişiminde gerilik veya duygusal eksiklik gibi durumlara işaret edebilir. Böyle sorunlara sahip bebeklerde mırıldanmalar görülse bile daha az kullanabilir veya daha erken bir zamanda bırakması söz konusu olabilir. Bundan dolayı birincil bakıcı, bebeğin ürettiği seslere, tepkilere dikkat etmeli ve gözlemlemelidir (Aksoy ve Baran, 2017; MEB, 2013; Topbaş, 2015).

Bebeklerin bu dönemde yaptıkları üretimler evrensel nitelikler taşır. Yetişkinlere benzer ünsüz-ünlü sırasıyla birleştirerek ürettikleri heceleri tekrarlamaları gerçek sözcükler zannedilmesine neden olur ancak belirgin bir göndereninin bulunamaması sebebiyle bu sözcükler ilk sözcükler olarak kabul edilmezler. Genizsi durak ve yarı ünlü gibi akıcı sesleri daha fazla üretirler. Seslerin üretim yerlerine bakıldığında art-damaksıl seslerin kullanımı azalarak yerlerine dudak sesleri olan “p, b, m” ve diş- yuvasıl “-d” sesleri kullanılmaya başlar. Bebeğin bu evrede kendisinin ve çevresinin ürettiği sesleri işitmesi oldukça önemlidir. Fiziksel olarak orofarinksin olgunlaşması ve dokunma duyusu yavaş yavaş gelişir. Böylece ses üretiminin kontrolünü artır(Topbaş, 2015). Bebeğin ağız hareketlerinde çeşitlilik görülür. Bebekler gerçek sözcükler üretene kadar bebekle birlikte ürettiği seslerin tekrarlanması onu teşvik edecektir.

Bebekler zamanla tüm ses mekanizmasını rahatça hareket ettirmeyi öğrenir. Yaptığı ses oyunlarında ritim kullanır (MEB, 2013; San Bayhan ve Artan, 2011).

e. Çeşitlendirilmiş Mırıldanma Evresi (Variegated Babbling) (10 ay-1 yaş)

Söz öncesi dönemin sonlarında, çok yönlü ipuçları başlar ve bebekler farklı melodik vurgulu tonlamalarla daha uzun heceler kullanırlar. Ana dile benzer tonlamalar kullanırlar, çevresinden gelen ipuçları ile konuşmasını çeşitlendirebilirler. Bu evrede hece yapıları dilden dile farklılık gösterebilir (Topbaş, 2011; Vihman ve Miller, 1988).

1.1.2.2. Tek Sözcük Dönemi (12-18 Aylar)

Çocuğun gerçek sözcükler üretmeye başladığı dönemdir. Çocuğun konuşmasındaki etkinliği için önemli bir zamandır. Tek sözcükle konuşma dönemidir. Çocuklar başlarda tek kelimeleri birçok anlamda kullanarak çoğu şeyi anlatmaya çalışır. Çocuklar spesifik sesleri tek bir kelimeyle kullanarak anlamlı üniteler oluşturacak şekilde birleştirmelerine morgem denir. Morgemlerin çoğu günlük hayatta kullanılan sözcüklerdir. Bir yaşına gelmiş çocukların geneli bir ila üç kelime ile anlaşılır konuşurlar (Tümkaya, 2008)

1.1.2.3. İki Sözcüklü İfadeler Dönemi (18-24 Ay)

Telegrafik konuşma diye de adlandırılan bu dönemde çocuk iki yaş civarında elli-yüz arası kelime söylemeye başlar. Sözcükleri çok çabuk edinmeye başlarlar. Gün geçtikçe öğrendikleri kelimelerin üstüne katarak iki kelimeli cümle kurmaya başlarlar. Tıpkı tek sözcük dönemindeki gibi bu dönemde de çocuk bir ifadeyi çeşitli amaçlar ve anlamlar için kullanır. Çocuğun konuştuğu dili çoğunlukla çevresindeki kişiler daha rahat anlayabilmektedirler (Keklik, 2011; Santrock, 1998).

1.1.2.4. Üç ve Daha Fazla Sözcüklü İfadeler (İlk Gramer Dönemi 2-3 Yaş)

Çocuklar üç veya daha fazla kelimeli cümle kurma dönemine iki ile üç yaşları arasında girerler. İnsan beyni dil edinimini yaşamının ilk üç yılında gerçekleştirir. Bu dönem dil edinimi için kritik dönemdir. Bu dönemi başka çalışmalar beş yıla kadar uzatsalar da gerçek anlamda kritik dönem ilk üç yılı kapsamaktadır (Huber, 2008).

Çocuğun kelime haznesi ve dil bilgisi yeteneğinin gelişimi bu aşamada en hızlı halini almış olur. Yetişkin konuşma seslerinin üçte ikisi bu dönemde edinilmiş olur. Ünlülerin %90'ı doğru üretilir. Ünsüzlerin çocuğunu kendine has bir şekilde üretirler (Baykoç, Dönmez ve Arı, 1992).

1.1.2.5. Gramer Kurallarına Uygun Konuşma Dönemi (3-6 Yaş)

3-4 yaşına gelen bir çocuk daha iyi konuşmaya başlar. Yetişkinlere benzer şekilde cümleler kurar. Sözdiziminde kullanılan özne, nesne, yüklem yapıları arasındaki bağı analar ve doğru şekilde kullanır. Genel olarak, tüm kültürlerdeki çocuklar, bir dilin gramer yapısını dört yaşına kadar tam olarak öğrenmişlerdir. Dili kullanmaları çok yönlüdür. Fısıldamayı öğrenir. Ünlülerin %90'ını, ünsüzlerin %60'ını doğru telaffuz ederler. Cümlelerin %48'i gramer kurallarına uygundur (Baykoç, Dönmez ve Arı, 1992).

Çocuk 5-6 yaşına geldiğinde sosyal konuşması artarak dili kullanma şekli yetişkine benzer olmaya başlar. Bununla birlikte konuşmasının anlaşılabilirliği de artarak yetişkini daha az taklit eder. Çekim kuralları ve kişi zamirlerinin çekimi de doğru kullanılır. Olay sırasına göre anlatma becerisi gelişir. Olayları “geçmiş, şimdiki ve gelecek” zaman eklerine göre çekimleyebilir. Fakat önce-şimdi-sonra olarak sıralamayabilir. Beş kelimeli cümleler kurabilir. Bu yaş grubunda sorulan sorulara verilen cevaplar ve kurulan cümleler anlaşılırdır. 6-7 yaşlara doğru benmerkezci yaklaşım gerileyerek onun yerine başkaları ile iş birliği içinde

hareket ettiği bir döneme girerler. Kurduğu insan ilişkileri sonucunda da dil gelişimi giderek artar. Öğrendikleri etken sözcük sayısı daha çoktur. Yaş aldıkça zeka gelişimi ile birlikte dil gelişimi de ilerleyerek dili daha hakim bir şekilde kullanabilir(Aksoy ve Baran, 2017; MEB, 2013; San Bayhan ve Artan, 2011).

6-7 yaşına gelmiş çocuk ortalama 2000 kelimeye sahip olur ve birincil bakıcısının konuşması gibi dili üretir. 8 yaşına geldiğinde bu kelime sayısı 3000'i bulur. Bu dönemde yaşadıkları olayları mantıklı bir şekilde anlatırlar ve daha iyi bir dinleyicidir. Kullandığı kelimeler daha çeşitli ve telaffuzları daha düzgündür. Kelime ile gerçek anlamı arasındaki bağı bu yaşta ayırt eder. Çocuk görsel algılar yerine düşünce süreçlerini kullanmaya başlar ve sembolik süreçler üst düzeylere varır. Sınıflandırma, gruplama ve kavramsallaştırma süreçlerine bağılı olarak çocuk, dil ve düşünme arasındaki ilişkiyi üst düzeyde kullanmayı öğrenir (Aksoy ve Baran, 2017; MEB, 2013; San Bayhan ve Artan, 2011).

1.1.3. Dil Gelişimini Değerlendirmek İçin Kullanılan Testler

Çocuğun dil gelişiminde kelime haznesini ölçebilmek için kullanılan testler ebeveynlerin cevapladığı raporlar ve doğrudan kişiye uygulanan testler olmak üzere ikiye ayrılır. Kelime dağarcığını ölçen birçok ölçeğin kendi içinde avantaj ve dezavantaj oluşturan durumları vardır. Dilimizde ebeveynlerin veridiğı cevaplardan oluşan formlardan en sık uygulanan Dil Gelişim Tarama Envanteri (DİLTAR) ve Türkçe İletişim Davranışları Gelişim Envanteridir (TİGE) (Gökçümen ve Topbaş, 2014). Türkçede alıcı dil ve ifade edici dil gelişimini, dilin beş bileşeni boyutunda değerlendiren birçok test bulunmaktadır.

Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi (TODİL) (Topbaş ve Güven; 2013), Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL) (Topbaş ve Güven, 2011); Peabody Resim Kelime Testi (Katz ve ark., 1974) ve Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi (Kazak, Berument ve Güven, 2013) bireye doğrudan uygulanan testlerdir.

1.1.3.1. Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri (TİGE)

Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri, MacArthur- Bates Communicative Development Inventory (MB-CDI) (Fenson ve ark., 1993), aracından Türkçeye uyarlanmıştır (Aksu ve ark. 2008). 8-30 ay arasındaki çocukların dil gelişimlerini değerlendirir. İlk olarak İngilizce geliştirilip, standardize olan testin birden fazla dilde de adaptasyon çalışmaları yapılmıştır. TİGE, Türkçeye uyarlama geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak, dilimizin yapısına uygun hale getirilmiştir. TİGE'nin, iki ayrı yaş aralığı için iki farklı formu (TİGE 1 ve TİGE 2) bulunmaktadır. TİGE-I formu 8-16 ay arasında olan bebeklerin iletişim hareketlerini (jestler) ve kelime bilgisini, TİGE-II ise, 16-36 ay arasında olan çocukların kelime bilgisi ve dil becerilerini değerlendirmeyi hedefler. Ebeveynlerden alınan bilgilere dayalı olan bu envanterin 8-16 ay jest ve kelime ölçeği kullanılmıştır ve ebeveynlere çocuğun bu kelimelerini alıcı ve ifade edici dili göz önüne alarak değerlendirmeleri istenmiştir (Turan ve Ökçün Akçamuş, 2013).

TİGE 1, 10 alt bölümden oluşan bir ölçektir. Bu kısımlar temelde bebeğin jest kullanımını ve kelime belleğini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Çocuğun sahip olduğu kelime belleğini ölçen bu kısım toplam 20 alt kategoriden oluşmaktadır. Bu kategorilerden 12'si adları; diğer 8 kategori ise fiiller, zamirler, bağlaçlar gibi kelime kategorilerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. TİGE 2 formu ise 2 kısımdan oluşur. Birinci kısım, 12 tanesi isim kategorisi olan toplamda 21 kategoriden oluşmaktadır. Kalan 9 kategori fiil kelimeleri, tanımlamaya yardımcı kelimeler, zamanla ilgili kelimeler, zamirler, zarflar ve bağlaçları içermektedir. Kelime belleği kısmında bütün kategorilerden toplamda 711 kelime bulunmaktadır (Yaşa, 2019).

1.1.3.2. Dil ve Gelişim Tarama Envanteri (DİLTAR)

Çocukların erken çocukluk döneminde kelime dağarcıklarını ölçmek için Rescorla aracılığı ile *Language Development Survey* (LDS) isminde 1989'da

geliştirilmiş bir envanterdir. Topbaş, Gökçümen Koca ve Rescorla aracılığı ile dilimize uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak Türkçe sürümü 'Dil Gelişimi Tarama Envanteri-DİLTAR' olarak literatüre girmiştir. Bu envanter, 14 semantik kategoride (yiyecekler, oyuncaklar, ev dışı, hayvanlar, vücut bölümleri, taşıtlar, eylemler, eşyalar, kişisel eşya, yer adları, durumlar, giysiler, kişiler ve diğer) içeren toplam 313 kelimelelik bir çizelgeden oluşur. Ebeveyn raporlarından alınan bilgilerle çocukların dil gelişimi hakkında bilgi edinmemizi sağlar. DİLTAR formunda bulunan 14 semantik kategoriye ait kelime listesinden, ebeveynlere çocuklarının kendiliğinden kullandığı kelimeleri işaretlemeleri söylenir. Elde edilen sonuca göre çocuğun kullandığı toplam kelime sayısı ve bu kelimelerin semantik kategoriler içerisindeki dağılımı ile ilgili bilgi ediniriz (Noyan Erbaş, 2019).

1.1.3.3. Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL)

Hresko ve arkadaşları aracılığı ile geliştirilen *Test of Early Language Development-Third Edition* (TELD-3), Topbaş ve Güven'in 2014 yılında çocukların erken çocuklu dönemindeki dil gelişimini değerlendirebilmek için yapmış oldukları çalışmayla dilimize uyarlanmış ve standardizasyonu sağlanmış Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL) olarak literatüre girmiştir. TEDİL, 2.0 ile 7.11 yaşları arası çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimini değerlendirerek olası dil bozukluğuna karşı önceden tedbir alınmasını, sahip oldukları dilin güçlü ve zayıf yönlerini görmemizi sağlar. TEDİL alıcı dil ve ifade dil becerilerini ölçmek için iki alt testten oluşarak, dilin semantik, morfoloji ve sentaks bileşenlerini doğrudan değerlendirebilir. Elde edilen puanlamalar bize doğrudan dilin fonoloji ve pragmatik bileşenleri hakkında bilgi vermemekle birlikte çocuğun ifade edici dil gelişiminin geneline bakıldığında dilin bu bileşenleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar (Güven ve Topbaş, 2014). Alıcı ve ifade edici dil alt testlerinde daha küçük yaşlarda ebeveyn bilgilerine ve gözlemlere göre veriler elde edilebilir. TEDİL'in alıcı dil alt testinde toplamda 37 madde, ifade edici dil alt testinde toplamda 39 madde vardır. Alıcı dil alt testi ile çocukların dili anlama ve işleme

becerileri; ifade edici dil alt testinde adlandırma, sorulan soruya konu ile alakalı biçimde sözel olarak cevaplama becerilerini ölçer (Dilbaz, 2020).

1.1.3.4. Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi (TODİL)

Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi Test of Language Development, Primary: Fourth Edition'ın Türkçeye uyarlamasıdır. TODİL, 4-0-8-11 yaş grubundaki çocukların farklı boyutlardaki dil gelişimlerini daha kesin olarak ölçmeyi amaçlayan, norm referanslı, standardize edilmiş ve bireysel kontrollü bir testtir. Bu testin amacı da çocuğun alıcı ve ifade edici dil becerilerini temel dil bileşenleri içerisinde birlikte ölçmektir. Resim Sözcük Dağarcığı, İlişkili Sözcük Dağarcığı, İfade Edici Sözcük Dağarcığı, Dilbilgisel Anlama, Cümle Tekrarı, Dilbilgisel Tamamlama, Sözcük Ayırt Etme, Sesbirimsel Analiz ve Sözcük Sesletimi olmak üzere 9 alt testten oluşmaktadır. Belirli alt testlerin ham puanlarını toplayarak dinleme, konuşma, organizasyon, anlambilim, dilbilgisi ve hepsinin toplamından oluşan "Sözel Dil Bileşke Puanı" verir (Güven, 2014).

1.1.3.5. Peabody Resim Kelime Testi

Gerçek ölçeğin İngilizce Peabody-Picture-Vocabulary Test olan Peabody Resim Kelime Testi Dunn ve Dunn tarafından getirilmiş; Katz, Önen, Demir, Uzlukaya ve Uludağ aracılığıyla 1972 senesinde Türkçeye uyarlanmıştır (Katz ve ark., 1974). Anadili Türkçe olan dört, İngilizce olan bir ve her iki dili de iyi bilen iki kişi olmak üzere toplamda yedi kişi ile Türkçe-İngilizce sözlük kullanılarak Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Yapılan çeviri her iki dili de iyi bilen uzmanlar aracılığıyla kontrol edilerek bir grup çocuğa uygulanmıştır. Türk kültürü ile uyuşmayan kelime ve görseller testten çıkarılmıştır. Güvenilirlik çalışması için testin A ve B formları 2-6 ile 18-0 yaşları arasında 4012 çocuğa yapılmıştır. Elde edilen ham puanlardan hesaplanan güvenilirlik katsayıları, .64 ile .84 arasında değişmektedir (Yılmaz, Tepeli ve Koçak, 2016).

1.1.3.6. Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi (TİFALDİ)

Gruplar halinde dil gelişimlerini ölçmek için kullanılan TİFALDİ Testi, 1999 yılında Prof. Dr. Ayşegül Güven ve Doç. Dr. Sibel Kazak Berument'in önderliğinde, ODTÜ Araştırma Fonu Projeleri tarafından desteklenen bir proje olarak başlamıştır. TİFALDİ, Türkçeye uyarlanarak geçerlik, güvenilirlik ve standardizasyon çalışmaları geniş bir örneklem alınarak yapılmış dil gelişimini değerlendiren bir envanterdir (Kazak Berument ve Güven, 2013).

TİFALDİ 2-12 yaş aralığındaki çocukların sözcük dağarcığını değerlendirmeyi hedefleyerek, Alıcı Dil (TİFALDİ-AD) ve TİFALDİ İfade Edici Dil (TİFALDİ-İD) testleri olmak üzere iki gruba ayrılır. Semantik alt kategorilerden oluşan alt testler, hayvan, yiyecek ve içecek gibi siyah-beyaz çizilen görseller ve bu görsellere ait kelimelerden oluşur. TİFALDİ-AD'de bir hedef kelime ve üç çeldirici görsel vardır. TİFALDİ-İD'de ise gösterilen hedef kelimeye ait görselin isimlendirilmesi beklenir. Çocukların yaş gruplarına göre daha çok duyduğu kelimeler semantik kategorilerden seçilerek alt testlerde yer almıştır. Örneğin, 2 yaşındaki çocuklar için seçilen kelimeler, ev eşyaları, hayvanlar ve vücut organları gibi kategorilerinden oluşurken 7 yaşındaki çocuklar için bu kelimeler soyut kavramlar, eylemler, meslekler gibi kategorilerden oluşur (Dükar ve Tunçer, 2021).

1.1.4. Dilin Bileşenleri

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi için kullandıkları semboller sistemidir. Duygu ve düşüncelerimizi anlatma ve başkalarını anlama, yaşanmış bir olayı kültür birikimimizi aktarma, soru sorma, emir verme, istek bildirme gibi fonksiyonları yerine getirmek için kullanırız. Genel manada ise dil, insana özgü bir sistem olup sesleri sözcükleri ve sembolleri bir araya gelerek iletişim kurmak için kullanılır (Baykoç, 1986).

Yaşamda önemli bir yeri olan ve temelde kişilerarası iletişimi sağlayan konuşma, dinleme ve yazma gibi iletişim araçlarını içerir. Her dilin sembolleri birleştirmek ve yeni semboller oluşturmak için kullandığı kuralları bulunur. Konuşma, sese dönüştürülen bir dil biçimi olarak tanımlanabilir. Tüm dillerin sesli bir anlatımı vardır. Ancak sesler dilden dile farklılık gösterebilir. Bu bağlamda dil, insan iletişiminin en etkili aracıdır. Sosyal yapı ve kültürün geçişi büyük oranda dile dayalıdır ve dil gelişimi ile bilişsel gelişim, örneğin kavramları oluşturma, düşünme, ilişkiler kurma ve sorun çözme gibi konularda birbirini etkiler. Hepsi çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde dilin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Aydın Yılmaz, 2007; Kandemir, 2016; MEB, 2013).

Bloom ve Lahey'e (1978) göre dil; üç bölüme ayrılabilir: biçim (fonoloji/fonoloji, morfoloji/morfoloji, sözdizimi/sözdizimi), içerik (anlambilim/anlambilim), kullanım (edimbilim/edimbilim).

Biçim, düşüncelerimizi kodlayarak bunları bir sistem haline getirebilmemiz için gereklidir ve konuşma dilinin yapısal düzeninin oturmasını sağlamaktadır. Bu bileşen üç katmandan oluşur. Fonoloji; konuşmayı oluşturan sesleri ve bu seslerin yapısal olarak düzenlenmesini, Sentaks; kelime ve kelime gruplarının cümle içindeki kurallı dizimini, morfoloji; kelimelere gelecek olan ek ve yapıları belirleyen kurallar olarak düşünebiliriz (Bernstein ve Tiegerman Farber, 2009; Topbaş, 2011).

İçerik, kelime ve cümlelerin arasındaki anlamsal ilişkiyi açıklar. Dilin içeriği, anlambilim (semantik) olarak da adlandırılır (Plante ve Beeson, 2008). Çocuklar, işittikleri sesleri duygular, olaylar, durumlar ile ilişkilendirerek kelimelerin anlamlarını öğrenirler. Deneyimleri sonucu kelimelerin anlamlarını öğrenerek birbirleri arasında anlamsal bir bağ kurarlar. Böylelikle kullanılan cümle kalıplarını anlayıp cümle içerisinde anlamına uygun şekilde kullanmamızı sağlar (Ege, 2006).

Kullanım, dilin sosyal bağlamda, hangi durum ve ortamlarda nasıl kullanmamız gerektiğini içerir. Doğru bir iletişim için bu sosyal kuralları bilmemizin ve bunlara uygun olarak davranmamızın önemi büyüktür. İletişime geçtiğimiz kişi ile karşılıklı sıra alarak konuşmak, konuşmadaki mecaz ifadeleri anlamak, kütüphanede sessiz olacağımızı bilmek, esprilere gülmek gibi hangi durumda nasıl davranacağımızı bilmek dilin pragmatik boyutunu nasıl kullandığımızı gösterir (Berko Gleason ve Bemstein Ratner, 2009).

1.1.4.1. Fonoloji

Fonoloji, dildeki seslerin ve özelliklerinin tanımına, seslerin farklı konumlarında nasıl kullanılabileceğine ilişkin dağıtım kurallarına ve hangi seslerin birleştirilebileceğini belirleyen sıralama kurallarına odaklanır. Her dilin kendine özgü sesleri ve ses kombinasyonları vardır. Bir fonem, anlamlı en küçük ses birimidir. Sesler kelimeleri birbirine bağlar. Fonolojik kurallar, bir dildeki fonemlerin düzeni ve dağılımı ile ilgilidir (Kamhi, 1989; Owens, 1990).

Ses bilim bir dilde kendi başına anlamı olmadığı halde anlam aktarma ve değiştirme işlevi üstlenen en küçük birimlerdir. Örneğin "s", "p", "d" bir ses birimidir ve "sil", "pil", "dil" örneklerinde olduğu gibi sözcüklerin anlamını değiştirme işlevine sahiplerdir. Fonoloji, seslerin tanımlanması ve seslerin birlikte kullanılabileceği bir dilin özellikleri ve gramer kuralları ve seslerin düzenlenmesi ile ilgilenir (Scarborough ve Parker, 2003).

Fonem, kendi anlamı olmamasına rağmen dilde anlamın aktarılmasını ve değiştirilmesini gerçekleştiren en küçük birimdir. Örneğin "b", "d", "k" ses birimleridir ve sözcüklerdeki tek bir sesin değişmesiyle "bal", "dal", "kal" gibi kelimenin dildeki anlamını değiştirmektedir (Scarborough ve Parker, 2003).

1.1.4.2. Morfoloji

Morfoloji, sözcük birimlerini ve sözcüklere eklenen eklerin arasındaki ilişkilendirme kurallarını inceler. Biçimbirimler birleşerek cümleleri oluşturur. Cümleleri oluşturan biçimbirimler bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki kısma ayrılır. Bağımsız biçimbirimler “otur, araba, ay” gibi dilin en küçük anlamlı birimlerini ifade etmektedir. Bağımlı biçimbirimler ise cümle içinde tek başına kullanılamayıp, bir biçimbirime eklenerek kullanılır. “Çorap” bağımsız biçimbirimken, “çoraplar” sözcüğündeki –lar eki bağımlı biçimbirimdir (Girgin ve Büyükköse, 2019).

Morfoloji, kelimelerin iç sırasını, yani dilin köklerini, ekleri ve bunların kombinasyonlarını, dilin çekim özelliklerini ifade eder. Kelimeler morfemlerden oluşur. Anlamlı en küçük birime morfem denir. Kısacası, morfoloji bir kişinin kelimelerin anlamlarını değiştirmesine izin verir (Owens, 1990).

1.1.4.3. Sentaks

Cümle yapıları veya biçimleri sözdizimsel kurallar çerçevesinde oluşturulur. Cümle düzeni ve organizasyonunu, sözce ve sözce gruplarını, yan cümle gibi diğer tüm cümle öğeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenler. Her cümle özne, nesne, yüklem, isim, fiil, sıfat, zarf gibi çeşitli kelime gruplarından ve bunların farklı birleşimlerinden oluşmaktadır. Sentaks uygun olan kelime kombinasyonları ve gramer yapılarını belirler (Robert, E.ve Owens, 2001; Owens, 1999).

1.1.4.4.Semantik

Semantik, kelimeler ve cümleler arasındaki anlamsal ilişkileri kurarak konuşma ve düşünmenin bir aracı olmasının yanı sıra yaşamı anlamının ve yorumlamanın bir aracı olarak gören insanların hayata bakış açısını anlayabilmek amacıyla o dilin bütün anlam ilişkilerini inceleyen analitik bir çalışmadır (İzutsu, 2012).

1.1.4.5. Pragmatik

Pragmatik, iletişimsel dilin kullanımını içerir ve sosyal etkileşimi sürdürmede çok önemlidir. Pragmatik; Belirli bağlamlarda konuşucu ve dinleyiciler tarafından dilin uygun kullanımı olarak açıklanabilir (Bates, 1974). Sözsüz iletişimin pragmatik boyutu, birlikte sözlü mesajı yorumlamak ve iletişimsel niyeti yorumlamak için yeterli bağlamı sağlayan yüz ifadelerini, ses tonunu, jestleri ve vücut duruşlarını içerir. Sözlü iletişimin pragmatik boyutu, iletişimsel niyetler, bağlama göre bir konuşma başlatma ve bunu farklı sosyal bağlamlarda uygun ifade ve kelimelerle sürdürme, sırayla konuşma, kendini ifade etme dahil olmak üzere dilin günlük hayata uygulanması olarak düşünülebilir (Bernstein ve Tiegerman Farber, 2009; O'Neill, 2007; Owens, 2016; Plante ve Beeson, 2012; Topbaş, 2011).

1.2. PRAGMATİK DİL BECERİSİ

Pragmatik, dili sosyal bağlamındaki amacına uygun olarak kullanmayı hedefleyen sosyal iletişim alanımızdır (Nelson, 2010). Pragmatik dil becerileri, dili sosyal bağlamına uygun şekilde kullanabilme becerilerimizdir. Pragmatik kuralları anlayarak bunları amacına uygun bir şekilde uygulamamız doğru iletişim kurabilmemiz için önemlidir. Karşılıklı iletişimde ortak dikkat, göz teması kurma, sıra alma, mecaz ifadeleri anlama gibi beceriler buna örnek verilebilir (Berko Gleason ve Bemstein Ratner, 2009).

Asha 2014, pragmatik dil, iletişim kurarken sıra almak, sohbet konularını yönetebilmek, sosyal rollerin farkında olarak, konuşma esnasında nezaket kurallarına uygun bir şekilde başkasının da konuşma ihtiyacını bilmek ve bunu ifade etmek gibi dili amacına uygun kullanarak sosyal hedeflerin gerçekleşmesine olanak tanınması olduğunu ifade etmiştir.

Edimbilimi açıklayan bir dil modeli, içerik, biçim ve kullanım kurallarının kesişimiyle ilgilenen Bloom ve Haag modelidir (Bloom ve Lahey, 1978). Kabul edilen bir başka dil modeli de Prutting'in modelidir. Modelde, sosyal-bilişsel bilginin dilbilimsel ve edimbilimsel bilgi ile kesişimi ve iletişim sırasında bilgi evreni (sosyal-bilişsel bilgi); ses bilgisel, sözdizimsel ve anlamsal bilgiler (linguistik bilgiler) ile sözel ve sözel olmayan edimbilimsel bilgilerin karıştırılmasıyla akış halinde gerçekleştiği açıklanmıştır (Prutting, 1982).

Pragmatik normlar insanların dili konuşurken ve diğer sosyal durumlarda kültürel açıdan duyarlı olarak kullanarak uydukları bir dizi kurallardır. Pragmatik, hem sözlü hem de sözsüz iletişimi içerir. *Sözel iletişim*; söz edimleri (örneğin; ricalar, cevaplar, yorumlar, emirler, istekler, vaatler ve diğer iletişimsel edimler), iletişimsel niyetler (iletişimsel edimler), söz edimleri, konuşulanların veya ifadelerin amacına uygun kullanılması, sözcenin dilsel biçimi, konuşulanların dinleyici üzerindeki etkisi, prozodi öğelerini içerir (Hoff, 2014).

Grice İlkeleri (Gricean Maxims), konuşma ve iletişim için gerekli olan temel pragmatik kurallardan bahseder. Bu ilkelere göre Grice (1975) farklı ilkeleri nitelik, nicelik, ilişki ve tutum kategorileri altında adlandırmaktadır. Nicelik kategorisi, verilen bilgileri değerlendirir ve iki ilkesi bulunur. Bunlardan birincisi katılımın gerektiği kadar bilgi vermesi, ikincisi ise gereğinden daha fazla bilgi içermemesidir. Nitelik kategorisi de iki ilkeden oluşur. Bunlardan birincisi doğru olmadığına inanılan bir şeyin doğruymuş gibi söylememek, ikincisi de delili yetersiz olan bir sözü gerçekmiş gibi söylememektir. İlişki kategorisinde ise konuya bağlantılı olma ilkesi vardır. Son kategori olan tutum kategorisinde ise ne söylendiği değil söyleniş şekliyle ilgili kurallar vardır. Bu kategori net olmayı hedefler, belirsizlikten, düzensiz ve uzun cümleler kurmaktan kaçınır. Bu kurallar bilişsel, sosyal ve dilbilimsel gelişimlerin bir ortak noktasında pragmatik dil becerisinin olduğu görüşünü desteklemektedir. Örneğin bir olay yaşanırken orda olmayan birine yaşanan olayı anlatmak oldukça karmaşıktır ve beceri ister. İlk önce olayın bağlamdan kopuk bir şekilde bir daha canlandırılması istenir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için bilgi organizasyonu yapılmalı, cümlelerin dilbilgisi

kurallarına uygun şekilde kurulması, bilginin kısa ve öz anlatılabilmesi için kullanılan birleştirici araçların uygunluğu ve karşımızda bizi dinleyen kişinin anlatılan konu ile ilgili bilgi ihtiyacı göz önüne alınmalıdır. Bundan dolayı öykü veya olay anlatım becerisi önemli pragmatik dil becerilerindedir (Korkmaz, 2003).

Sözsüz iletişim; vücut dili (postür ve konumlandırma), jestler ve mimikler, göz teması, bakış (bakış değişir), proksemik, deiktik jestler—zaman, yer veya kişiyle ilgili jestler (örneğin, işaret etme, uzanma)temsili veya sembolik jestler (örneğin, “merhaba” ve “güle güle” sallama), iletişim kurmak için mecburi davranışlardır (Hoff, 2014).

İletişimin biçim, içerik ve kullanımdan oluşan üç alanın kesişmesinden oluşan çok yönlü bir olgu olduğunu söyler. İletişimin konuşma, beden dili, ses tonu, yüz ifadeleri, yazılı biçimi, karikatürler vb. gibi birçok biçimleriyle birlikte gerçekleşebileceğini söyler. İletişim başlatmak pragmatik bir beceridir. Pragmatik; a) doğrudan ve dolaylı olarak gösterilen iletişimsel niyette bulunma, b) iletişime geçtiğimiz kişinin neyi bilmek istediği, bilgiyi işleme yeteneği ve sosyal statüsü ile ilgili çıkarımda bulunabilme becerisi, c) uygun konu başlatma, konuyu sürdürebilme ve sonlandırmak için kullandığımız yöntemler olmak üzere üçe ayrılır (Landa, 2005).

Gelişimsel pragmatik bozukluk; otizm, hiperaktivite, dikkat dağınıklığı gibi tanımlarla birlikte görülebilir. Pragmatik bozukluk ayrıca ek bir tanı olmadan da meydana gelebileceğine dair bulgular mevcuttur (Adams, 2002).

1.2.1. Pragmatik Dil Becerisinin Değerlendirilmesi

Dilin sosyal bağlamda amacına yönelik kullanılması, dilin pragmatik boyutunu ifade eder. Pragmatik, dinleyicinin konuşmacının niyetini okuyarak çıkarımda bulunmasını sağlarken, dilin işlev boyutu iletişimin nedenlerini ve ihtiyaçlarını kapsar. Bundan dolayı iletişimi incelerken yalnızca sözel olan veya

olmayan ögelerde göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun gibi sözlü olmayan ögelerin incelenmesine görünmez anlamın incelenmesi denir. Pragmatik beceri, konuşma sırasında kullanılan kelimelerin içerisindeki derin bilgiyi analiz eder ve bu bilgiyi nasıl aktardığına bakar (Yule, 2008).

Pragmatik dil becerisi kompleks bir beceridir ve içinde bir çok değişkeni barındırır. Buda değerlendirmesini yaparken işimizi zorlaştırır. Değerlendirmeyi yaparken yaş ve bilişsel gelişim gibi faktörlerin etkisi de oldukça fazladır. Pragmatik beceriler için fazla işlem seviyeleri gerektiren davranışların bir bütünüün oluşması gerekir. Bundan dolayı değerlendirme esnasında sadece tek bir alana yönelmek ve incelemek kişinin genel durumu hakkında yeterli bilgilere ulaşmamızı engeller. Bazı davranış ve dil becerileri doğrudan gözlemlenmeyebilir, bu nedenle aynı zamanda değerlendirmeyi yapan kişinin gözlemleri de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenlerden dolayı pragmatik becerileri değerlendirmek için kullanılan envanterin çok yönlü olmasına ihtiyaç duyarız bu da değerlendirme yapmamızı zorlaştırabilir. Bu zorluklara rağmen çeşitli yaş grupları ve durumlar için değerlendirme ölçekleri vardır. Önemli olan kısım doğru hedef grubu belirleyerek ona uygun değerlendirme ölçeğini kullanmaktır. Bununla birlikte ölçeğin gelişim normlarının olması da gereklidir (Adams, 2002).

Türkçenin pragmatik dil becerilerini ölçen envanterlere baktığımızda bunların genellikle kontrol listeleri ve profil sağlayan değerlendirme araçları olduğunu görürüz. Türkçenin pragmatik dil becerilerini ölçen envanterlerden bazıları şunlardır; (Deniz, 2021)

Alev'in (Alev, 2011) yüksek lisans çalışmaları sırasında Türkçe Standardizasyonunu yapmış olduğu "Pragmatik Dil Becerileri Envanteri" 5-12 yaş aralığındaki çocukların pragmatik dil becerilerini öğretmenlerinden elde edilen verilerle değerlendirilmesini hedefler.

Ünal (2014), yüksek lisans çalışması sırasında 4-16 yaş aralığındaki çocukları pragmatik dil becerilerini ölçebilmek için "İletişim Becerileri Kontrol Listesi-II" envanterinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmıştır.

İyigün (2021), doktora tez çalışmaları esnasında, 1,5-4 yaş aralığındaki çocukların pragmatik dil becerileri değerlendirmek için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarında "Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri: Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesi"nin Türkçe'ye uyarlanmasını yapmıştır.

Tezel'in (2015) doktora tezinde Türkçe'ye kazandırdığı "Günlük İletişim Becerilerinin Pragmatik Profili" envanteri 0-4 yaş aralığındaki çocukların ebeveynlerine veya bakıcılarına sorulan sorulardan elde edilen cevaplarla aracılığı günlük hayatta sözel ve sözel olmayan dili nasıl kullandığını değerlendirir.

Aktaş (Aktaş, 2020), doktora tez çalışmasında, 6-12 yaş arasındaki çocukların pragmatik dil becerilerini ölçmek için "Test of Pragmatic Language-2 (TOPL-2)"ni envanterini Türkçe'ye uyarlamıştır.

1.2.2. Pragmatik Dil Gelişimi

Pragmatik dil gelişimine bakıldığında üç ana başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar; (1) İletişimsel niyet ve faaliyetlerin çok çeşitli olması, (2) çocuğun iletişim şeklinin başka ortam ve durumlara göre uygun şekilde değişiklik göstermesi, (3) Sıra alma, sohbet başlatma, iletişimdeki yanlışlarını düzeltme gibi konuşma ve iletişim stratejilerinin gelişmesidir. Yaş aldıkça bu yetiler gelişir (Paul, 2007).

Pragmatik yetilerin gelişimi dili öğrenmeden önce başlar. Bu da bize pragmatik yetilerin ediniminde, dil edinimi ön koşul olarak kabul etmeyerek, tam tersi dil ile birlikte bu becerilerin de geliştiğini gözlemleriz. Örneğin, 8 aylık bir bebek henüz konuşamazken sıra alma becerisi gösterir. Bu dönemde ses tekrarlarını bir oyun gibi yetişkin biriyle tekrar eder. Beş yaşına doğru bilişsel

becerilerin ilerlemesi ve bununla beraber artan deneyimler ve farklı ortamlarda bulunmak çocuğun pragmatik dil becerilerindeki gelişme hızını oldukça arttırır. Örneğin, 4-6 yaş arasında dolaylı cümleleri anlamakta güçlük çeken çocuk artık anlamlandırmaya başlar. 5-7 yaş arasında uygun giriş, gelişme, sonuç bağlantılarını kurup bir konuya sabit kalarak anlatım yapabilme diğer bir ifade ile hikaye anlatım becerisi gelişir. 9 yaş civarına doğru dili daha kibar konuşabilme becerisi gelişir. Bunlar pragmatik dil becerilerinin gelişimine örnek verilebilir (Alev,2011).

İşlevler	İletişimsel	İletişimi Yanıtlama	Etkileşim ve Konuşma
0-9 ay	Göz kontağı kurma, gülümseme, ağlama, seslendirme gibi sinyalleri kullanır, ancak bunların belirli iletişimsel niyetleri yoktur.	İnsan sesine ve insan yüzüne dikkat eder. Bakarak, gülümseyerek ve gülerek etkileşime yanıt verir. Hareketli oyunlardan zevk alır. Tanıdık kelimeler duyduğunda veya gıdıklanacağını anladığında gülümsemeye başlar.	Bakıcıları ile arasında erken etkileşimler başlar. Bebeğin bakıcının yüzüne bakması ile başlayabilir ve yine aynı şekilde sonlanabilir. Genellikle katılımı da içeren rutin ve tekrarlı oyunlar oynamaya başlar. Bakıcı ile arasında dış nesnelere ve olayları içerecek şekilde genişleyen ortak ilgi kurulur.
9-18 ay	İlk olarak seslerle jestleri birleştirerek ve daha sonra sözcüklerle iletişimsel niyetlerini ifade etmeye başlar. Bu niyetler, ilgi talebi, nesne, eylem veya bilgi talep etme, ret etme, selamlama ve adlandırma şeklindedir.	Yetişkinlerin işaret jestlerini anlamaya başlar (ilk önce yakın sonra uzak olan nesnelere). Basit yönergelere uygun şekilde yanıt verir.	Jest veya seslerle talebini gösterir. Sözel olmayan seslendirme veya jestle sorulara cevap verir. Etkileşimler, her katılımcının bir veya iki hareketi ile sınırlıdır ve çocuğun hareketi ile sonlanır.
18 ay-3 yaş	Farklı amaçlarla iletişim kurmaya başlar. Yorum yapma, duyguları ifade etme, bağımsızlığını gösterme, dili hayali olarak kullanma gibi tek veya çok kelimeli ifadeler kullanır.	Yetişkinin bir dizi iletişimsel niyetini tanımaya ve bu niyetlere uygun şekilde cevap vermeye başlar. Konuşmaya konuşmayla cevap verir. Önceki ifadeleri doğrudan tamamlayan sözlü cevaplar verebilir (evet-hayır cevapları ya da nerede sorusunu belirli bir yer söyleyerek yanıtlama gibi). "Bir dakika" gibi ifadelerin beklenmesi istendiği anlamına geldiğini fark eder.	Konuşmaya cevap olarak konuşmayı kullanmaya başlar (örneğin sorulara sözel olarak cevap verir). Sözcükleri kullanarak etkileşimi başlatır (örneğin anne diye seslenir). Tekrarlayarak veya özgün formu değiştirerek açıklama isteklerine cevap verir.
3-4 yaş	Dili, geçmiş ve gelecek olaylardan konuşmak ile bilgi vermek için kullanır. İstekleri için belirli kalıpları kullanmaya başlar (rica etmek için yapar mısınız? gibi). Basit hikâyeleri tekrarlar.	Yetişkinin iletişimsel niyetlerini anlamak daha da gelişir. Bilinen hikâyeler ve tekerlemelerde, ifadelerdeki değişiklikleri fark eder.	Sözlü stratejilerle (sözel, yorum yaparak veya soruyla) konuşmayı başlatabilir. Yabancılarla iletişim kurabilir. Konuşmada "mış" gibi yapabilir. Oyunda roller alırken sıra alabilir. Başkalarının sohbetlerinde duyduğu şeyleri yanıtlayabilir. Konuşma konularını hızlı değiştirir. Söylediği anlaşılmadığında, değişiklik yapmadan tekrarlama eğilimindedir.

Tablo 1

(Devam ediyor)

İşlevler	İletişimsel	İletişimi Yanıtlama	Etkileşim ve Konuşma
4-7 yaş	Dinleyicinin iletişimsel ihtiyaçlarına göre ve nezaket kurallarına uyacak şekilde çeşitli biçimlerde niyetleri ifade etmeyi öğrenir. Dolaylı istekleri kullanmaya başlar. Dili, yetişkinlerin dikkatini çekmek, bilgi vermek, diğer insanlardan bilgi istemek, akranlarına açıklama yapmak, kuralları belirlemek, tartışmak veya anlaşmak, çeşitli duyguları açıklamak, inanç ve görüşleri sunmak, alay ve tehdit etmek için kullanır. Şakaları anlamaya başlar. Deneyimleri anlamak, başkalarının eylemlerinden şikâyet etmek ve basit hikâyeler anlatmak için öykülemeyi kullanır.	Dolaylı isteklerin anlaşılması gelişir. Anlamak için bağlama daha az güvenmeye başlar. Örneğin, sınıfta anlamadığı zaman açıklama ister. Akranlarından talimatlar alır ve sorularına cevap verir. Dili bir analiz nesnesi olarak ele alır ve dil hakkında konuşmak için dilini kullanır (üst dilsel farkındalığı kazanır). Şakalardan hoşlanır, ancak mecazi kelimeleri tamamen anlamaz. Kitaplardan genişletilmiş hikâyeleri dinler ve basit olan hikâyeleri okuyabilir.	Konuşmayı başlatma, bitirme ve konuşmada sıra almanın zamanını kontrol etmede daha etkili olmaya başlar. Sıra alma sayısı ve uzunluğu önemli ölçüde artar. Sohbele katılmak için en uygun zamanlama seçmeyi öğrenir. Bir şey söylerken, dinleyicinin bildiği ve bilmesi gerekenleri hesaba katmakta zorluk çeker. Katılımcının bağlamı bildiğini varsayarak paylaşım yapar. "Burada" ve "orada" gibi ifadeleri ayırt edebilir. Anlaşılmadığında, daha fazla bilginin dinleyiciye iletilebilmesi için bazı ayrıntıları tekrarlayabilir. Başkalarından açıklama istemek için soru kalıplarını kullanır. Dili kullanarak rol oynama oyunlarına katılır, Konuşma şeklini, yaş, cinsiyet, statü ve yakınlık açısından farklılık gösteren çeşitli kişilere uyarlamayı kademeli olarak öğrenir. Dil kullanımının sosyal boyutunda farkındalık gösterir.
7 yaş ve üstü	Söz verme, varsayım gibi daha karmaşık dil işlevlerini oluşturur. Kendisinin ve başkalarının duygularını ve tepkilerini açıklar. Fikir geliştirmek için dili kullanır (planlama, tahmin etme, hipotez kurma; muhakeme yapma, değerlendirme ve açıklama). Soyut fikirleri ve görüşleri ifade eder. Tartışmaya katılır. Dolaylı anlatım ve formların kullanılmasında daha fazla esneklik (ipucu kullanma gibi). Müzakere ve ikna yeteneği daha da gelişir. Anlatılar daha uzun ve daha karmaşık hale gelir (zaman ve mekânda hikâyeler halinde etkinlikler düzenlemek gibi). Edebi olmayan dilin kullanımını geliştirir (deyim, benzetme, mecaz gibi). Alaycılık ve ironiyi kullanmaya başlar.	Dolaylı formları anlamada daha iyidir. Belirli bir dinleyici veya ortam için uygun olan sözcükleri yargılayabilir. Bir iletişimin yeterliliğini değerlendirebilir ve nerede yanlış gittiğine dair yorum yapabilir. Deyimlere uygun şekilde cevap verebilir. Mecazi ve sembolik dili anlayabilir. Çeşitli rica formlarını kibarca kullanabilir. Ses tonunun anlamı nasıl etkilediğine dair farkındalık gösterir. İletişimsel işlevler arasında daha ince ayrımlar yapabilmeyi öğrenir (söz verme, tahmin gibi). Kelimeler yoluyla şakaları anlayabilir. Kitaplardan bilgi okuyabilir ve çıkarabilir.	Ortamı dinleyicinin ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde daha iyi duruma getirir. Söylem içinde, uyumlu jestlerin kullanımında daha yetkin hale gelir. Konuşma bozulduğunda, sorunun kaynağını ele alarak ve uygun şekilde detaylandırarak düzeltebilir. Konuşmanın konuları soyut fikirlere uzanır. Konuşma stilini, dinleyiciyle ilgili yaş, durum ve diğer değişkenlere uyarlar. İletişimde bir strateji olarak nezaket kurallarını kullanmada daha yeteneklidir. Yüz ifadesi, jest, duruş, mesafe, göz teması gibi sosyal formları anlar ve kullanımını geliştirir.

<i>Bazı Araştırma Sonuçlarına Göre TGG</i>	<i>Çocuklarda Pragmatik Dil</i>	<i>Becerilerinin Gelişimi</i>
Pragmatik Davranış	Yaklaşık Olarak Ortaya Çıktığı Yaş	Kaynak
Söz öncesi sıra alma	8–9 ay	Ninio ve Bruner, 1978
Söz öncesi iletişimsel niyetler	12 ay	Coggins ve Carpenter, 1981
İletişimsel eylemlerin hızlı gelişimi	14-32 ay	Snow, Pan, Imbens-Bailey ve Herman, 1996
Sıra alma	2 yaş 6 ay- 3 yaş 6 ay	Klecan-Aker ve Swank, 1988
Yetişkinle etkileşimde konuyu sürdürme	2 yaşından itibaren	Ervin-Tripp, 1979
Açıklama yapma	2 yaşından itibaren	Gallagher, 1977; Ferrier, Dunham ve Dunham 2000
Konuşma şeklinde dinleyiciye göre düzenleme yapma	2 yaşından itibaren	Dunn ve Kendrick, 1982
Nezakete içeren ifadelerin kullanımı	2 yaşından itibaren değişken	Bates, Begnini, Bretherton, Camaioni ve Volterra, 1979
Tekrar etme için belirgin olmayan talepleri yanıtlama	2 yaş	Yont, Howard ve Miccio, 2000
Bir dizi iletişimsel davranışın art arda sergilenmesi	3-4 yaş	Tough, 1979; McTear ve Conti-Ramsden, 1992
Hikâyeden bilgi alma	3-4 yaş	Paris ve Upton, 1976
Dolaylı anlamlar çıkarma	4-6 yaş	Eson ve Shapiro, 1982
Sıra alma becerisinin gelişmesi	5 yaş	Ervin-Tripp, 1979
Etkileşimde sınırlılığın azalması	5 yaş	Dewart ve Summers, 1997
Planlı öyküleme	5-7 yaş	Liles, 1993
Üst düzey pragmatik beceriler sergileme	6-7 yaş	Andersen-Wood ve Smith, 1997
Karmaşık yapıları iyi düzeyde kullanma	6-7 yaş	Karmiloff-Smith, 1985
Dili bağlama göre kullanma	7 yaş	Kyrtziz ve Ervin-Tripp, 1999
Bilgi vermede yeterlilik	9 yaş	Lloyd, Camaioni ve Ercolani, 1995
Nezakete ifadelerinin kullanımı	9 yaştan itibaren	McTear ve Conti-Ramsden, 1992
Bağlamın kullanımı ve hitap etme hatalarında azalma	9-12 yaş	Ripich ve Griffin, 1988; Bamberg, 1987
Deyimleri açıklama	17 yaşa kadar	Spector, 1996

Tablo 2

Kaynak. Adams. (2002). 975

1.2.3. Pragmatik Dil Bozukluğu

Dil ile bağlam arasındaki uyumsuzluk pragmatik dil bozukluğu olarak adlandırılır (Volden ve Lord, 1991). Pragmatik dil becerilerimiz sosyal iletişim becerilerimizi ifade eder. Bundan dolayı, pragmatik bozukluk dediğimiz Şey de bu becerilerde meydana gelen iŐlevsizlik veya normal olmayan özellikler göstermek bakımından heterojen bir dağılım gösterir (Bishop, 1989; Prutting ve Kirchner, 1987).

Konuşma bozuklukları başlığı altında bağımsız bir tanı grubu olarak ilk defa DSM-5'te "Sosyal (Pragmatik) İletişim Bozukluğu" adıyla tanımlanmıştır (APA 2013). Sesbilgisi ve sözdizimi normal fakat sosyal iletişim ve pragmatik dil becerileri zayıf olan kişiler ya herhangi bir tanı almıyor ya da başka türlü adı konulamayan yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alırken, DSM-5 ile sosyal iletişim becerileri zayıf olan ancak OSB tanısı almayan çocuklar "Sosyal (Pragmatik) İletişim Bozukluğu" olarak değerlendirilmektedir.

1.3. OTİZM SPEKTURM BOZUKLUĞU

Otizm spektrum bozukluğu, yaşamın ilk senelerinde başlayan, sosyal becerilerde, bilişsel gelişimde, sözel ve sözel olmayan iletişimde gecikme, gerileme ve farklılıklara neden olan nörogeliŐimsel bir bozukluktur. OSB'nin ana unsurları kişiler arasında sosyal iletişim ve etkileŐimin zayıf olması, stereotipik hareketler, sınırlı ilgileri ve duyuusal farklılıklardır (Lord ve ark., 2020).

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) yönetim kurulunun Mayıs 2013'de yayınladığı DSM-5 için tasarladığı yeni Otizm Spektrum Bozukluğu tanı kriterlerini onaylamıştır.

DSM-5' e göre Otizm Spektrum Bozukluğu Tanı Ölçütleri:

A. O sırada ya da öyküden alınan bilgilere (ayrıntılılamaktan çok örnekleyen) göre, aŐağıdakilerle kendini gösteren, değişik biçimleriyle toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde süregiden eksiklikler:

1. Sözelimi, olağandışı toplumsal yaklaşım ve karşılıklı konuşamamadan, ilgilerini, duygularını ya da duygulanımını paylaşamamaya, toplumsal etkileşimi başlatamamaya ya da toplumsal etkileşime girememeye dek değişen aralıkta, toplumsal-duygusal karşıtlılık eksikliği.

2. Sözelimi, sözel ve sözel olmayan tümleşik iletişim yetersizliğinden, göz iletişimi ve beden dilinde olağandışılıklara ya da el-kol devinimlerini anlama ve kullanma eksikliklerine, yüz ifadesinin ve sözel olmayan iletişimin hiç olmamasına dek değişen aralıkta, toplumsal etkileşim için kullanılan sözel olmayan iletişim davranışlarında eksiklikler.

3. Sözelimi, değişik toplumsal ortamlara göre davranışlarını ayarlama güçlüklerinden, imgesel oyunu paylaşma ya da arkadaş edinme güçlüklerine, yaşlılarına ilgi göstermemeye dek değişen aralıkta, ilişkiler kurma, ilişkilerini sürdürme ve ilişkileri anlama eksiklikleri.

B. O sırada ya da öyküden alınan bilgilere (ayrıntılılamaktan çok örnekleyen) göre, aşağıdakilerden en az ikisi ile kendini gösteren, sınırlı, yineleyici davranış örüntüleri, ilgiler ya da etkinlikler:

1. Basmakalıp ya da yineleyici devinsel (motor) eylemler, nesne kullanımları ya da konuşma (örn. yalın devinsel basmakalıp davranış örnekleri, oyuncakları ya da oynar nesnelere sıraya dizme, yankılama [ekolali], kendine özgü deyişler).

2. Aynılık konusunda direnme, sıradanlık dışına esneklik göstermeme ya da törensel sözel ya da sözel olmayan davranışlar (örn. Küçük değişiklikler karşısında aşırı sıkıntı duyma, geçişlerde güçlükler yaşama, katı düşünce örüntüleri, törensel selamlama davranışları, hergün aynı yoldan gitmek ve aynı yemeği yemek isteme).

3. Yoğunluğu ve odağı olağandışı olan, ileri derece kısıtlı, değişkenlik göstermeyen ilgi alanları (örn. alışılmadık nesnelere aşırı bağlanma ya da bunlarla uğraşıp durma, ileri derecede sınırlı ya da saplantılı ilgi alanları).

4. Duygusal girdilere karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterme ya da çevrenin duygusal yanlarına olağandışı bir ilgi gösterme (örn. Ağrı/ısıya karşı aldırıışsızlık, özgül birtakım seslere ya da dokulara karşı ters tepki gösterme, nesnelere aşırı koklama ya da nesnelere aşırı dokunma, ışıklarda ya da devinimlerden görsel büyülenme).

C. Belirtiler erken gelişim evresinde başlamış olmalıdır (toplumsal gerekler sınırlı yeterliğin üzerine çıkana dek tam olarak kendini göstermeyebilir ya da daha sonraki yıllarda öğrenilen yöntemle maskelenebilir).

D. Belirtiler, toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında klinik açıdan belirgin bir bozulmaya neden olur.

E. Bu bozukluk zihinsel yetersizlik ya da genel gelişimsel gecikme ile daha iyi açıklanamaz. Zihinsel yetersizlik ve Otizm Spektrum Bozukluğu sıklıkla birarada ortaya çıkar. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Zihinsel Yetersizlik eş tanı tanısı koymak için, toplumsal iletişim, genel gelişim düzeyine göre beklenenin altında olmalıdır.

Not: DSM-IV Otistik Bozukluk, Asperger Bozukluğu ya da BTA-YGB kesin tanısı almış olan kişilere OSB tanısı konmalıdır. Toplumsal iletişimde belirgin eksiklikleri olan, ancak belirtileri, OSB tanı ölçütlerini karşılamayan kişiler, toplumsal iletişim bozukluğu açısından değerlendirilmelidirler.

Bu tanı ölçütlerine göre DSM-5'teki değişiklikler şu şekildedir: (APA, 2013)

1. YGB terimi altında toplanan OB, AB, ÇDB ve BTA-YGB tanı kategorileri; “Otizm Spektrum Bozukluğu” tanısı altında birleştirilmiş, Rett Sendromu, genetik altyapısı nedeniyle bu tanı grubuna dahil edilmemiştir.
2. OSB tanısı alan bireyler arasında, bozukluğun yol açtığı zorluklar nedeniyle ihtiyaç duyulan desteğin düzeyine bağlı olarak derecelendirme yapılması planlanmıştır.
3. OSB belirtilerinin kümелendiği alanların sayısı üçten ikiye indirilmiştir. “Sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinlikler” alanı varlığını korurken, toplumsal etkileşim ve dil alanları “toplumsal etkileşim/iletişim eksiklikleri” adı altında birleştirilmiştir.
4. OSB tanısı için “toplumsal etkileşim/iletişim eksiklikleri” alanındaki üç ölçütten üçünün; “sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinlikler” alanındaki dört ölçütten en az ikisinin karşılanması gerekecektir.
5. “Sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinlikler” alanına duyuşal girdilere karşı azalmış veya artmış tepkisellik veya çevrenin duyuşal yanlarına karşı olağandışı ilgi düzeyi ölçütü eklenmiştir.
6. Belirtilerin erken çocukluk döneminde ortaya çıkma zorunluluğu geçerliliğini korumakla birlikte, bu belirtilerin toplumsal gereklerin sınırlı yeterliliğinin üzerine çıkana dek tam olarak kendini göstermeyebilir; veya bu belirtilerin öğrenilmiş stratejiler sonucunda ileriki yaşamda maskelenebilme ihtimaline de vurgu yapılmıştır.

1.3.1. Otizm Spektrum Bozukluğu ve Dil Gelişimi

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar yaşlarına göre daha az göz teması kurarlar, çevresindeki insanların yüz ifadelerine ilgileri de yaşlarına göre azdır. Bu çocuklar yetişkinlik dönemlerine geldiklerinde bile duygularını düzenleyip, ifade etmekte ve karmaşık duyguları tanımakta zorluk yaşarlar

(Kaiser ve Roberts, 2011). Otizmliler bireyler çocukluk döneminde gelişimi normal olan yaşlılarına kıyasla daha kısıtlı taklit becerilerine sahip oldukları gözlenmektedir (Lord 1993).

Otizmliler çocuklarda dilin semantik bileşeninde görülen sınırlılıklardan dolayı sözcük bulmada da problemler yaşamaktadırlar (Owens, 1999). Otizmliler çocukların dilin sentaks bileşeninde görülen güçlükler düzenli cümle yapıları oluşturarak anlamlı ifadeler üretmekte zorlanmalarına sebep olur. Otizmliler çocukların dilin morfolojik alanında yaşadığı sorunlar dil bozukluğunun işareti olmayabilir. Diller arasındaki farklılıklar bu durumun kaynağı olabilir. Otizmliler çocuklarda dilin anlam bilgisi bileşeni ile ilgili yapılmış araştırmalarda farklı neticeler görülmektedir. Bunun yanında zihinsel durum bildiren bazı fiilleri (örneğin; bilmek, düşünmek, hatırlamak) idrak etmekte güçlük çekerler. Semantik olarak birbirleriyle ilişkili sözcükleri, ilişkili olmayan sözcüklere göre daha iyi anımsamaktadırlar (Kazak Berument ve Güven, 2013).

1.3.2. Otizm Spektrum Bozukluğunda Pragmatik Dil Becerileri

OSB'li kişilerin iletişim becerilerine baktığınızda dikkat çeken birkaç nokta vardır. Örneğin; Konuşmalarında prozodik sorunlar, monoton ve farklı tonlarda sert konuşmalar vardır. Seslerinin yüksekliğini ayarlamakta sorun yaşayabilirler, örneğin, insanlar arasındaki mesafeyi ve arka plandaki gürültüyü dikkate almadıkları için sosyal ortamlarda tuhaf gözükebilirler. Konuşma hızında farklılıklar ve akıcılıkla ilgili sorunlar olabilir. Konuşurken konunun mahiyetini anlatmakta ve içerikle ilgili bilgi vermekte zorlanabilirlerken, konu dışı konulardan bahsedebilir, önemli kısımları atlayabilir veya yüzeysel ifadeler kullanabilirler. Kişi, başkaları tarafından anlaşılması için gerekli bilgilerden yoksun olabilir, net olarak tanımlanmış bir konuda uzun süre konuşmakta güçlük çekebilir, benmerkezci bir konuşma tarzına sahip olabilir, düşüncelerini bastıramayabilir ve yüksek sesle konuşabilir. Karşısındakinin önemli olup olmadığını anlamayabilir, önemsemeyebilir, hatta karşısındakinin konuyu değiştirme girişimlerine karşılık

vermeden aynı konudan devam edebilir. Otizmli kişilerin sıklıkla dilin pragmatik boyutuyla ilgili sorunları olduğu bulunmuştur (Cohen ve Volkmar, 1997).

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Yapılan araştırmanın örnekleme İstanbul'da ikamet eden 5-12 yaşları arası normal gelişim gösteren 20, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine giden ve otizm spektrum bozukluğu tanısı almış olan 20, toplam 40 öğrenci katılmıştır. Normal gelişim gösteren grup için dahil olma kriterleri; 5-12 yaş aralığında normal dil gelişimine sahip olmak ve herhangi bir ek engeli olmayan çocuklardır. Otizmliler için dahil olma kriterleri; 5-12 yaş aralığında olmak ve hastaneden alınan sağlık raporunda OSB tanısı almış olmasıdır. Bu araştırmada örneklem seçilirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde örnekleme yer alacak olan birimler araştırmacının amacına uygun ve önceki bilgi, deneyim ve gözlemlerine dayanarak kendi kanaatine bağlı olarak belirlenir. Burada araştırmacı kendi değer ve yargılarına göre davrandığı için evrenle ilgili bilgi sahibi olmalıdır (Ural, 2011: 45).

2.2. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışma otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların, pragmatik dil becerilerini ve dil gelişimlerini nicel araştırma yöntemlerinden, olgu-kontrol çalışmasıdır. Olgu-Kontrol Çalışmaları (Case-Control Studies); retrospektif kohort çalışmalarıdır. Geçmişte kaydedilen bilgiler, verilerin belirlenmesi veya saptanmasını sağlar. Bu çalışmalar verileri neden sonuç ilişkisi içinde sonuçtan nedene doğru inceler. Araştırmacının veriler üstünde bir kontrolü yoktur (Özhan Çaparlar ve Dönmez, 2016).

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu bölümde veri toplama sürecinde kullanılan Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi (TODİL) ve Pragmatik Dil Becerileri Envanteri (PDBE) ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

2.3.1. Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu

Ebeveyn bilgilendirme formu, araştırmaya katılan çocukların ailelerine araştırmanın amacını, araştırmada kullanılan testlerin içeriğini ve süreç hakkında bilgi verilerek bu araştırmaya onam verdikleri formdur.

2.3.2. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından hazırlanan ve araştırmadaki katılımcıların demografik özelliklerini içeren bir formdur. Formda katılımcının yaşı, cinsiyeti, okulu, sınıfı, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin yaşı, babanın yaşı, kardeş sayısı, akraba evliliği olup olmaması, ailede konuşma sorunu yaşayan birinin olup olmaması, katılımcının sağlık öyküsünü içeren bilgiler mevcuttur.

2.3.3. TODİL (Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi)

Test of Language Development-Primary: Fourth Edition'in (TOLD-P:4; Hammill ve Newcomer, 2008) Türkçe'ye uyarlaması olan , Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi (TODİL; Topbaş ve Güven, 2017), 4 yaş 0 ay ile 8 yaş 11 ay yaş grubunu kapsayan, gelişimsel, norm referanslı, standardize ve bireysel olarak yönetilen bir ölçme aracıdır. Bu test temel olarak, çocuklarda dil gelişimini farklı boyutlarıyla ölçerek dil gelişimi açısından güçlü ve zayıf yönleri belirlemeyi ve gelişimsel dil bozukluğu olan çocukları ayırt etmeyi amaçlamaktadır.

TODİL; okul çağı dil gelişimini değerlendirmek için temel dilbilgisel öğeleri içinde beraber ölçer. Bu testin, Resim-Sözcük Dağarcığı, İlişkili Sözcük Dağarcığı, İfade Edici Sözcük Dağarcığı, Dilbilgisel Anlama, Cümle Tekrarı, Biçimbilgisel Tamamlama, Sözcük Ayırt Etme, Sesbirimsel Analiz ve Sözcük Sesletimi olarak 9 alt ölçekten oluşur. Bu alt ölçeklerin bazıları birleşerek, Dinleme, Organize Etme, Konuşma Dil Bilgisi, Anlam Bilgisi ve Sözlü Dil olmak üzere 6 bileşke performansları hakkında bilgi edinmemizi sağlar (Güven, 2014).

2.3.4. PDBE (Pragmatik Dil Becerileri Envanteri)

Alev (2011) tarafından standardizasyonu yapılan envanterin amacı 5-12 yaş arasındaki çocukların pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesidir. Bu test "Sınıf İçi Etkileşim Becerileri, Sosyal Etkileşim Becerileri, Kişisel Etkileşim Becerileri" olmak üzere üç alt ölçekten oluşur. Her bir alt ölçekte 15 madde bulunan testte toplam 45 madde bulunur. Bu maddeleri araştırmaya katılan çocuğun öğretmenini doldurarak puanlandırılır.

2.4. VERİ TOPLAMA İŞLEMİ

İstanbul'da ikamet eden 5-12 yaş arası normal gelişim gösteren çocuklara ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuklara öncelikle TODİL uygulanmıştır. Daha sonra öğrencinin öğretmenine ulaşıp PDBE'yi doldurması istenmiştir.

2.6. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgi formlarındaki demografik bilgilerinden elde edilen veriler, okul çağı dil gelişimi ve pragmatik dil becerilerini değerlendirmek için uygulanan testlerden aldıkları puanlar SPSS programına girilmiştir. Temel ölçeklerin ve bu alt ölçeklerinin puanlarının normal dağılıma uygun olup olmadığı SPSS Explore analizi ile Kolmogorov - Simirnov testi kullanılarak kontrol edilmiştir. Pragmatik ve dil becerilerinin ve dil gelişiminin,

demografik veriler ile aralarında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Aralarında anlamlı düzeyde fark bulunanlar için $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Pragmatik dil beceri seviyesi ve okul çağı dil gelişimi seviyesinin aralarındaki bağlantı Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniğiyle belirlenmiştir. Okul çağı dil gelişimi toplam puanının pragmatik dil becerileri toplam puanını yordayıp yordamadığını değerlendirmek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmaya, 40 kişi katılmıştır. Araştırmada cinsiyet dağılımı 24 erkek (%60) ve 16 kız çocuk (%40) olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin annelerinin eğitim durum dağılımında ise 1 okur yazar değil (%2.5), 6 ilkokul (%15), 8 ortaokul (%20), 14 lise (%35) ve 11 üniversite (%27.5) şeklinde olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin babalarının eğitim durum dağılımı 9 ilkokul (%22.5), 4 ortaokul (%10), 13 lise (%32.5) ve 14 üniversite (%35) olarak saptanmıştır. Ebeveynlerinin akrabalık durumlarına bakıldığında ise akrabalık bağı bulunan ebeveynlerin 8 (%20), akrabalık bağı bulunmayanların ise 32 (%80) olduğu bulunmuştur. Aile geçmişinde konuşma sorunu olan çocuklar 6 (%15), aile geçmişinde konuşma sonunu olmayan 34 (%85) kişidir. Öğrencilerin perinatal dönemde herhangi bir sağlık problemi yaşayıp yaşamadıkları sorgulandığında sadece 1 öğrencinin perinatal dönemde sağlık problemi yaşadığı (%2.5), 39 öğrencinin ise perinatal dönemde sağlık problemi yaşamadığı (%97.5) tespit edilmiştir. Doğum biçimleri incelendiğinde normal doğum olanlar 29 (%72.5), sezaryen doğum olanlar 11 (%27.5) olarak bulunmuştur. Araştırmada neonatal dönemde sorun yaşayanların 2 (%5), neonatal dönemde sorun yaşamayanların ise 38 (%95) kişi oldukları görülmektedir. Katılımcılarda postnatal dönemde sorun yaşayanların 1 (%2.5), postnatal dönemde sorun yaşamayanların ise 39 (%97.5) kişi oldukları tespit edilmiştir. Bununla beraber katılımcılara herhangi ameliyat geçirip geçirmediikleri sorulmuştur. Ameliyat olanların 5 (%12.5), olmayanların ise 35 (%87.5) kişi oldukları görülmektedir. Öğrencilerin başat elinin hangisi olduğu sorulduğunda ise 29 öğrencinin sağ (%72.5), 8 öğrencinin sol (%20) ve 3 öğrencinin de her iki elini de (%7.5) kullandığı saptanmıştır. Çocukların düzenli bir ilaç kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda ilaç kullananların 8 (%20), ilaç kullanmayanların ise 32 kişi (%80) olduğu bulunmuştur. Araştırmada öğrencilerin gelişim örüntüleri incelendiğinde otizm spektrum bozukluğu olanların 20 (%50), otizm spektrum bozukluğu olmayanların 20 (%50) kişi oldukları tespit edilmiştir. Kişilere, çalışmanın maksadı ve içeriği hakkında çalışmaya katılmak isteyenlere

bilgilendirme yapılmış ve gönüllü olanlar seçilmiştir. Örneklemin yaş aralığı 6-8.8, yaş ortalaması 7.25 ve yaşlarının standart sapması da 1.06'dır. Yukarıda belirtilen örneklem dağılım özellikleri aşağıda tablo şeklinde belirtilmektedir (bkz. Tablo 3.)

Tablo 3. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%
Kız	16	40
Erkek	24	60
Anne Eğitim Durumu		
Okur-Yazar Değil	1	2.5
İlkokul	6	15
Ortaokul	8	20
Lise	14	35
Üniversite	11	27.5
Baba Eğitim Durumu		
İlkokul	9	22.5
Ortaokul	4	10
Lise	13	32.5
Üniversite	14	35
Akrabalık Durumu		
Var	8	20
Y	32	80
Aile Geçmişinde Konuşma Sorunu		
Var	6	15
Yok	34	85
Perinatal Sağlık		
Evet	1	2.5
Hayır	39	97.5
Doğum Şekli		
Normal	29	72.5
Sezaryen	11	27.5
Neonatal		
Evet	2	5
Hayır	38	95
Postnatal		
Evet	1	2.5
Hayır	39	97.5
Ameliyat		
Var	5	12.5
Yok	35	87.5
Başlat Eli		
Sağ	29	72.5
Sol	8	20
İkisi	3	7.5
Çocuğun İlaç Kullanma Durumu		
Evet	8	20
Hayır	32	80

Tablo 3. (Devamı)

Gelişim	N	%
Normal	20	50
Otizm Spektrum	20	50

Yaş aralığı: 6-8.8 ort: 7.25 ±1.06

Tablo 4. Araştırmanın Temel Değişkenlerinin Normallik Analizi

Ölçek	Ort.	Ss.	Çarpıklık	Basıklık
Pragmatik Dil Becerileri Envanteri	94.35	3.02	.02	-1.18
Pragmatik Sınıf içi Etkileşim Alt ölçeği	9.60	.49	.74	-1.05
Pragmatik Sosyal Etkileşim Alt Ölçeği	10.55	.56	.17	-1.34
Pragmatik Kişisel Etkileşim Alt Ölçeği	26.95	1.65	.22	-1.19
Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi	99.33	8.53	.02	-1.44
Todil Dinleme Alt Ölçeği İndeks Puan	79.15	4.44	-.59	.25
Todil Organize Etme Alt Ölçeği İndeks Puan	83.33	5.07	-.02	-.51
Todil Konuşma Alt Ölçeği İndeks Puan	84.83	4.75	-.01	-1.03
Todil Dil Bilgisi Alt Ölçeği İndeks Puan	80.80	4.28	-.11	-.44
Todil Anlam Bilgisi Alt Ölçeği İndeks Puan	86.20	4.57	-.04	-1.19
Todil Sözcük Dil Alt Ölçeği İndeks Puan	6.85	.65	.35	-.84

Çalışmada pragmatik dil becerileri envanteri ve okul çağı dil gelişimi testi gibi temel ölçeklerin ve bu alt ölçeklerinin puanlarının normal dağılıma uygun olup olmadığı SPSS Explore analizi ile Kolmogorov - Simirnov testi kullanılarak kontrol edilmiştir (bkz. Tablo 4.). Bu analizin sonucunda tüm ölçeklerin ve alt ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında olduğu ve normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. George ve Mallery (2016: 114), normal dağılım için çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1 ile -1 arasında olmasının ideal olduğunu, ancak +2 ile -2 aralığının da kabul edilebilir olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Aile Geçmişinde Konuşma Sorununa İlişkin Karşılaştırmaları

Değişken	Sorun Var (n=6)		Sorun Yok (n=34)		t
	Ort.	S	Ort.	S	
Pragmatik Dil Becerileri	82.83	10.13	96.35	19.68	4.39*

* $p < .05$

Pragmatik dil becerisi düzeyi toplam puanları örneklemin aile geçmişlerinde konuşma sorunu yaşanıp yaşanmadığına göre t-testi aracılığıyla incelenmiştir (bkz. Tablo 5.). Bu analize göre aile geçmişinde konuşma sorunu yaşananların pragmatik dil beceri seviyesinin (Ort. = 82.83, S = 10.13), aile geçmişinde konuşma sorunu yaşanmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden (Ort. = 96.35, S = 19.68) istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır (t = 4.39, $p = .03$).

Tablo 6. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Ameliyat Geçmişine İlişkin Karşılaştırmaları

Değişken	Ameliyat Var (n=5)		Ameliyat Yok (n=35)		t
	Ort.	S	Ort.	S	
Pragmatik Dil Becerileri	84.00	9.06	95.80	19.77	5.10*

* $p < .05$

Pragmatik dil becerisi düzeyi toplam puanları örneklemin geçmişte ameliyat olma durumlarına göre t-testi aracılığıyla incelenmiştir (bkz. Tablo 6.). Bu analize göre geçmişte ameliyat olanların pragmatik dil beceri seviyesinin (Ort. = 84.00, S = 9.06), ameliyat olmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden (Ort. = 95.80, S = 19.77) istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır (t = 5.10, $p = .04$).

Tablo 7. Okul Çağı Dil Gelişimi Düzeyinin Ameliyat Geçmişine İlişkin Karşılaştırmaları

Değişken	Ameliyat Var (n=5)		Ameliyat Yok (n=35)		t
	Ort.	S	Ort.	S	
Okul Çağı Dil Gelişimi	55.00	15.43	105.66	54.58	5.10*

* $p < .05$

Okul çağı dil gelişimi düzeyi toplam puanları örneklemin geçmişte ameliyat olma durumlarına göre t-testi aracılığıyla incelenmiştir (bkz. Tablo 7.). Bu analize göre geçmişte ameliyat olanların okul çağı dil gelişimi seviyesinin (Ort. = 84.00, S = 9.06), ameliyat olmayanların okul çağı dil gelişimi seviyesinden (Ort. = 95.80, S = 19.77) istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır (t = 5.10, $p = .00$).

Tablo 8. Pragmatik Dil Beceri Düzeyinin Otizm Spektrum Bozukluğu Durumuna İlişkin Karşılaştırmaları

Değişken	Otizm Yok (n=20)		Otizm Var (n=20)		t
	Ort.	S	Ort.	S	
Pragmatik Dil Becerileri	108.95	13.40	79.70	10.91	2.60*

* $p < .05$

Pragmatik dil becerisi düzeyi toplam puanları örnekleimde otizm spektrum bozukluğu durumuna göre t-testi aracılığıyla incelenmiştir (bkz. Tablo 8.). Bu analize göre otizm spektrum bozukluğu olanların pragmatik dil beceri seviyesinin (Ort. = 79.70, S = 10.91), otizm spektrum bozukluğu olmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden (Ort. = 108.95, S = 13.40) istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır (t = 2.60, $p = .00$).

Tablo 9. Okul Çağı Dil Gelişimi Düzeyinin Otizm Spektrum Bozukluğu Durumuna İlişkin Karşılaştırmaları

Değişken	Otizm Yok (n=20)		Otizm Var (n=20)		t
	Ort.	S	Ort.	S	
Okul Çağı Dil Gelişimi	144.05	30.69	54.60	28.61	.04*

* $p < .05$

Okul çağı dil gelişimi düzeyi toplam puanları örneklemin otizm spektrum bozukluğu durumuna göre t-testi aracılığıyla incelenmiştir (bkz. Tablo 9.). Bu analize göre otizm spektrum bozukluğu olmayanların okul çağı dil gelişimi seviyesinin (Ort. = 144.05, S = 30.69), otizm spektrum bozukluğu olanların okul çağı dil gelişimi seviyesinden (Ort. = 54.60, S = 28.61) istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($t = .04$, $p = .00$).

Tablo 10. Çalışmanın Temel Değişkenlerine Ait Korelasyonlar

Değişken	n	1	2
1. Pragmatik Dil Becerileri	40	-	.86**
2. Okul Çağı Dil Gelişimi	40	.86**	-

* $p < .05$. ** $p < .01$

Pragmatik dil beceri seviyesi ve okul çağı dil gelişimi seviyesinin aralarındaki bağlantı Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniğiyle belirlenmiştir (Tablo 10.'a bakınız). Bu analize istinaden pragmatik dil beceri seviyesiyle okul çağı dil gelişimi seviyesinin aralarında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bağlantı bulunmuştur, $r(40) = .86$; $p = .00$.

Tablo 11. Regresyon Analizi Sonucu

Pragmatik Dil Becerileri	R	R ²	Düz. R ²	F	β	t
Okul Çağı Dil Gelişimi	.86	.74	.73	107.841**	.860	10.385**

* $p < .05$. ** $p < .01$

Okul çağı dil gelişimi toplam puanının pragmatik dil becerileri toplam puanını yordayıp yordamadığını değerlendirmek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 11.). Buna göre okul çağı dil gelişimi ($\beta = .860$; $t = 10.385$; $p = .000$) toplam puanının pragmatik dil becerisi toplam puanlarını istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordadığı ve pragmatik dil becerisine ait varyansın %73'ünü açıkladığı görülmektedir (Düz. R² = .73; $F_{1,38} = 107.841$; $p = .00$).

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu araştırmada yirmi OSB olan ve yirmi normal gelişim gösteren toplam kırk 5-12 yaş arası çocuğun dil gelişimi ve pragmatik becerisi incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerinden elde edilen bulguların pragmatik dil becerisi ve okul çağı dil gelişimi ile aralarında anlamlı ilişki bulunan gruplara bakılmıştır.

Bu araştırmada otizm spektrum bozukluğu olan çocukların pragmatik dil beceri seviyesinin, normal gelişim gösteren çocukların pragmatik dil beceri seviyesinden anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır. Bu sonuca benzer şekilde Ünözkan Aksu (2022) çalışmasında, otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukların pragmatik dil becerilerinin normal gelişen çocuklara göre daha düşük olduğu bulunmuştur.

Çorbacı Serin (2022) çalışmasında, YPP-TV (Yale Pragmatik Protokolü Türkçe Versiyonu) otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha düşük puan aldıkları bulunmuştur. Bu düşük puanlar OSB olan çocukların testin kapsadığı tüm pragmatik alanlarda daha fazla ipucuna ihtiyaçları olduğunu bulmuştur.

Filipe ve diğ. (2020) yaptıkları araştırmada otizm spektrum bozukluğu olan çocukların yürütücü işlevler ve pragmatik becerilerine baktıklarında otizmliler çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha çok zorlandıkları görülmüştür. Yine Chuba'nın (2004) yaptığı çalışmada da iletişimsel işlevler alt alanında otizmliler çocuklar ve normal gelişen akranlarından daha düşük performans sergilemelerine rağmen, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Bu araştırmaya göre normal gelişim gösteren çocukların okul ağı dil gelişimi seviyesinin, otizm spektrum bozukluğu olanların okul ağı dil gelişimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

Alanyazında buna benzer yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, bu araştırmada elde edilen sonuçlarla benzerlik görülür. Otizimli bireylerin iletişim ve etkileşim becerilerine bakıldığında sorunlar yaşadıkları ve dilin birçok alt bileşenin de benzer güçlükler çektikleri, özellikle de alıcı dil becerilerinde normal gelişen akranlarına kıyasla önemli bozulmalar görülmektedir (Venker, Edwards, Saffran ve Weismer, 92 2019; Mody ve Belliveau, 2013; Tager-Flusberg, Paul ve Lord, 2005).

Barut (2019) yaptığı araştırmada, otizimli çocukların alıcı dil, ifade edici dil, artikülasyon becerileri ve sözcük bilgilerini katılımcıları üç farklı yaş grubuna ayırarak incelemiştir. Yaptığı çalışmada otizimli çocukların alıcı ve ifade edici dil ile artikülasyon becerilerinde kronolojik yaşlarına uygun gelişim göstermedikleri ve kronolojik yaştaki artış ile birlikte alıcı dil, ifade edici dil gelişiminin normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha geriden geldiği görülmüştür.

Araştırmamızla benzer başka bir çalışmada da McDuffie ve ark. (2012), otizm spektrum bozukluğuına sahip olan çocukların normal gelişim gösteren akranları ile alıcı ve ifade edici dil becerilerini kıyaslamış ve otizm olan çocukların alıcı dil becerilerinin, ifade edici dil becerilerine kıyasla daha zayıf olduğu bulunmuştur. Yapılan alışma bize otizimli bireylerin dili anlamlandırma da daha çok zorluk yaşadıklarını göstermektedir, bu da sosyal hayatta iletişim becerilerini etkileyecektir. Dolayısıyla otizimli bireylerin dil gelişimlerinde yaşanan bu gerilik pragmatik dil becerilerini de etkileyecektir. Bu da bize araştırmamızın sonucunda bulunan dil gelişimi ile pragmatik dil becerileri arasında anlamlı ilişki olduğu sonucunu destekler.

Yapılan çalışmada pragmatik dil becerisi düzeyi ile okul ağı dil gelişimi düzeyleri arasında pozitif yönlü, anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Okul ağı dil

gelişimi puanlarının toplamı pragmatik dil becerileri puanlarının toplamını yordayıp yordamadığına bakmak için yapılan regresyon analizinde ise okul çağı dil gelişimi puanlarının toplamı pragmatik dil becerisi puanlarının toplamıyla istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordadığı ve pragmatik dil becerisine ait varyansın %73'ünü açıkladığı görülmüştür.

Bu bulgular bize çocukların dil gelişim düzeyi arttıkça pragmatik dil becerileri düzeyinin artacağını, aynı şekilde dil gelişim düzeyi azaldıkça pragmatik dil becerilerinin de azalacağı anlamına geldiğini gösterir. Bu araştırmayı destekler şekilde Fernandez (2013) yaptığı çalışmada çocukların pragmatik dil becerileri ile alıcı dilleri arasında ilişki olduğu, pragmatik dil becerileri ve genel dil becerileri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Benzer şekilde Özkazanç (2017), çalışmasında dil gelişimi normal olan çocukların sosyal gelişimleri; sosyal bağımsızlık ve sosyal etkileşim alanlarındaki düzeyleri dil konuşma bozukluğuna sahip çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum bize çocukların dil gelişim düzeyi arttıkça kişiler arası etkileşim becerilerinin de artacağını göstermektedir.

Dilbaz (2020) yaptığı çalışmada, gelişimsel dil bozukluğu riski olan çocukların dil gelişimlerinin azalması ile sosyal-duygusal yeterliliğinin azalması arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Normal dil gelişimine sahip çocukların dil düzeyleri arttıkça davranış problemlerinin de azalacağını bulmuştur. Elde edilen sonuçlar 'Gecikmiş dil bozukluğu olan çocuklarda dil gelişim düzeyi azaldıkça pragmatik beceri düzeyleri zayıflar' hipotezini destekler. Benzer araştırmalarda gecikmiş dile sahip çocuklarda etkileşim becerilerinde yaşanan problemlerin sosyal yeterlilikleri ve dil bozukluğu düzeyi ile aralarında anlamlı ilişki olduğu düşünülmüştür (Farmer, 2020; Gertne ve ark., 1994).

Başka bir çalışmada ise otizmli çocukların sözel dil beceri düzeyleri ile pragmatik dil beceri düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

bulunamazken, normal gelişen akranlarının sözel dil becerileri ile pragmatik dil becerileri arasında zayıf düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Ünözkan Aksu, 2022).

Örnekleme grubunun demografik bilgilerine bakıldığında yaş, cinsiyet, ebeveynlerin eğitim durumu, kardeş sayısı, ebeveyn yaşları, ebeveynler arasındaki akrabalık durumu, aile geçmişinde konuşma sorunu olup olmadığı, doğum şekli, doğum öncesi bir problem yaşanıp yaşanmadığı, doğum esnasında bir problem yaşanıp yaşanmadığı, doğum sonrasında bir problem yaşanıp yaşanmadığı, ameliyat geçmişi, çocuğun başlat eli, çocuğun ilaç kullanıp kullanmadığı, gelişim olarak normal veya OSB tanılı olma durumuna bakılmıştır.

Aile geçmişinde konuşma sorunu olanların pragmatik dil becerileri düzeyi, olmayanlara göre anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Ameliyat geçmişi olanları pragmatik dil beceri ve okul çağı dil gelişim düzeyleri, olmayanlara göre anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Alanyazın taraması yapıldığında bu sonuçlarla ilgili bir çalışma bulunamamıştır.

Ancak pragmatik dilin beş bileşeninden bir olduğunu ve bu araştırmada dil gelişim düzeyi ile pragmatik dil becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu düşünülecek olursak, dil gelişimi ile ilgili elde edilen verilerin pragmatik dil becerileri ile de ilişkili olabileceği düşünülebilir. Alanyazındaki araştırmalara bakıldığında aile geçmişinde gecikmiş dil konuşma sorunu olanlar için yaygınlık tahminleri (%23), aile geçmişinde gecikmiş dil konuşma sorunu olmayanlara göre (%12) daha fazla olduğu bulunmuştur (Rice ve ark.,2014). Yine geçmiş dil konuşmaya sahip çocukların, gecikmiş dil konuşma öyküsüne sahip bir ebeveyninin olma olasılığı daha fazla olduğu saptanmıştır (Collison ve ark., 2016).

Demografik bilgilere ait ameliyat geçmişine sahip olmak, aile geçmişinde konuşma sorunu olmak ve OSB tanısı almış olmak dışındaki diğer tüm maddelere

pragmatik dil becerileri ve okul çağı dil gelişimi düzeyi ile aralarında ilişkisi olup olmadığına bakılmış ancak anlamlı düzeyde ilişki bulunamamıştır.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

1. Aile geçmişinde konuşma problemi olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerisi düzeyi aile geçmişinde konuşma problemi olan öğrencilerin pragmatik dil becerisi düzeyinden anlamlı derecede fazladır.

2. Geçmişte ameliyat olan öğrencilerin pragmatik dil beceri seviyesi ameliyat olmayan öğrencilerin pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşüktür.

3. Geçmişte ameliyat olanların okul çağı dil gelişimi seviyesi ameliyat olmayanların okul çağı dil gelişimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşüktür.

4. Otizm spektrum bozukluğu olanların pragmatik dil beceri seviyesi otizm spektrum bozukluğu olmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşüktür.

5. Otizm spektrum bozukluğu olmayanların okul çağı dil gelişimi seviyesi otizm spektrum bozukluğu olanların okul çağı dil gelişimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir.

6. Örneklemin pragmatik dil beceri seviyesi ile okul çağı dil gelişimi seviyesi arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bağlantı vardır.

7. Örneklemin okul çağı dil gelişimi düzeyi pragmatik dil becerisi toplam düzeyini istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordamaktadır.

5.2. SINIRLILIKLAR

Araştırma sonucunda aile geçmişinde konuşma sorunu yaşananların pragmatik dil beceri seviyesinin, aile geçmişinde konuşma sorunu yaşanmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Ancak alan yazıda bu bilgiyi destekleyecek bir araştırma bulunamamıştır.

Araştırma sonucuna göre geçmişte ameliyat olanların pragmatik dil beceri seviyesinin ameliyat olmayanların pragmatik dil beceri seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Ancak alan yazında bu bilgiyi destekleyecek bir araştırma bulunamamıştır.

Araştırma sonucuna göre geçmişte ameliyat olanların okul çağı dil gelişimi seviyesinin, ameliyat olmayanların okul çağı dil gelişimi seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Ancak alan yazında bu bilgiyi destekleyecek bir araştırma bulunamamıştır.

Araştırmanın başında OSB tanılı çocukların asgari dil gelişimleri 6 yaş tutulmak istenmiş fakat yaşları normal gelişim gösteren çocukların yaşlarıyla eşlenerek 5-12 yaş aralığında yeterli sayıda OSB tanılı çocuğa ulaşılamamıştır. Bu nedenle araştırmaya bu kriter kaldırılarak devam edilmiştir.

Örnekleme sayısının kısıtlı olması, bazı bulguların bireysel farklılıklardan etkilenmesine sebep olmuştur.

OSB tanılı çocuklar seçilirken dil düzeylerine göre gruplandırılmamıştır. Dil becerilerinin homojen olması, bireysel farklılıkların azaltılması için faydalı olacaktır.

5.3. ÖNERİLER

Araştırmalara Yönelik;

1. Pragmatik dil bozukluğuna bağlantılı değişkenler düşünüldüğünde, pragmatik dil bozukluğuna sahip çocuklarla normal dil gelişimine sahip çocuklar arasında karşılaştırma yapan çalışmaların sayısı daha çok yapılarak, risk etmenlerini daha ayrıntılı incelemek mümkün olabilir. Araştırmalarda çocukla ilgili yaş, cinsiyet, motor gelişim, doğum öyküsü, ilaç kullanıp kullanmadığı, engel grubu, ameliyat geçirip geçirmediği gibi faktörler bakılabilir. Aile ile ilgili, kardeş sayısı, ebeveynlerin eğitim durumları, yaşları ve sosyoekonomik durumları, aile geçmişinde gecikmiş dil konuşmaya sahip bireyin olma durumu gibi faktörlere bakılabilir.
2. Bu çalışmada ameliyat geçmişi olan çocukların pragmatik dil becerileri ve dil gelişimleri yaşlılarından geri bulunmuştur. Yapılacak olan çalışmalarda çocukların geçirdiği ameliyatlara incelenerek, bu ameliyatların konuşma sistemini doğrudan etkileyebilecek (örneğin; koklear implant, dil bağı ameliyatı, dudak damak yarıklığı ameliyatı) ameliyatlara olup olmadığına bakılabilir. Bunun yanında yapılan ameliyatlara çocuğu psikolojik olarak etkilemiş olabilir. Ameliyat öyküsü olan çocuklarda yaşanan dil gecikmesinin buna bağlı olup olmadığı da incelenebilir.
3. Dil gelişimi veya pragmatik dil becerileri yaşlılarından geri olan ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında benzer çalışmalar yapılabilir.
4. Araştırmaya katılan örneklemin yaş grubuna bakıldığında dil gelişimleri yaşlılarından oldukça geridir. Örnekleme daha geniş tutularak, dil gelişimi yaşlılarına daha yakın olan OSB'li çocuklar ile pragmatik dil becerileri arasında incelemeler yapılabilir.

Klinik Alana Yönelik;

1. Yapılan çalışmada otizmlı bireylerin normal gelişim gösteren çocuklara göre dil gelişimleri geride bulunmuştur. Bu araştırmada yapılan alan yazın taramalarında da otizmlı bireylerin dil gelişimleri geride bulunmuş bunun yanında alıcı dil becerilerinin ifade edici dil becerilerine göre daha düşük olduğu görülmüştür. Yapılacak olan terapilerde dilin semantik bileşenine ve alıcı dil becerilerine dikkat edilerek daha detaylı değerlendirme yapılmalı ve buna uygun terapi planı hazırlanması önerilir.
2. Yapılan çalışmada otizmlı bireylerin pragmatik dil becerileri normal gelişen akranlarına göre geride bulunmuştur. Dil değerlendirilmesi ve terapi planı yapılırken pragmatik dil becerileri göz önünde bulundurulması önerilir.

KAYNAKÇA

- Adams, C. (2002). Practitioner review: The assessment of language pragmatics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(8), 937-987. doi: 10.1111/1469-7610.00226.
- Adams, C. (2005). Social communication intervention for school-age children: Rationale and description. *Seminars in Speech and Language*, 26(3), 181–188. <https://doi.org/10.1055/s-2005-917123>
- Aksoy, P. ve Baran, G. (2017). Dil gelişimi. Aysel Köksal Akyol (Ed.), *Erkençocukluk döneminde gelişim I içinde* (s. 270-293). Ankara: Anı.
- Aksu-Koç A, Acarlar F, Küntay A ve ark. (2008) TİGE-Measurement and evaluation of early communicative competence of Turkish children: The adaptation of MacArthur Bates Communicative Development Inventory (CDI) into Turkish. 12th Congress of the International Clinical Phonetics and Linguistics Association. 25-28 June, 2008. İstanbul, Türkiye.
- Aktaş B. Test of pragmatic language-2 (topl-2) Türkçeye uyarlama çalışması 2020.
- Alev, G., *Pragmatik Dil Becerileri Envanteri'nin Türkçe Standardizyon Çalışması*, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dil ve Konuşma Terapistliği Anabilim Dalı. 2011, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı, Ankara, 2013.
- American Psychiatric Association American Speech-Language-Hearing Association. (2014).

- Aydın Yılmaz, Z. (2007). Sınıf öğretmenlerine Türkçe öğretimi. Ankara: Nobel.
- Bates, E. (1974). Acquisition of pragmatic competence. *Journal of Child Language*, 1(2), 277-281.
- Barut, H., M. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda alıcı ve ifade edici kelime bilgisinin ve artikülasyon becerilerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans, Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Baykoç Dönmez, Necate: "Çocukta Dilin Kazanılması", YA-PA 4. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri: İstanbul 1986, 90–97. ss.
- Baykoç Dönmez, Necate ve ARI Meziyet: "12–30 Aylık Türk Çocuklarında Dilin Kazanılması", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi: Ankara 1992, 8. C., 3. sy., 115–161. ss.
- Berko Gleason J, Bemstein-Ratner N. *The Development of Language* 7th edn. New York: Allyn and Bacon; 2009.
- Bernstein, D.K. ve Tiegerman-Farber, E. (2009). *Language and communication disorders in children*. Boston: Pearson College Division.
- Bishop, D.V.M. (1989). Autism, asperger's syndrome and Semantic pragmatic disorder: Where are the boundaries?. *British Journal of Communication*, 24, 107–121.
- Bloom L, Lahey M. *Language development and language disorders*, 1st ed. Wiley series on communication disorders, New York, John Wiley & Sons, 1978.
- Chuba, H. E. (2004). Pragmatic skills in individuals with autism and related disorders during semi-structured, naturalistic interview procedures. Southern Connecticut State University.

Cohen, D. and F. Volkmar, Autism and pervasive developmental disorders. *Child and Adolescent Psychiatry*, 1997. 10(4): p. 282-285.

Collisson BA, Graham SA, Preston JL, Rose MS, Mcdonald S, Tough S (2016). Risk and protective factors for late talking: An epidemiologic investigation, *The Journal of* , 172, 168–174.

Curenton, S. M., & Justice, L. M. (2004). African American and Caucasian preschoolers' use of decontextualized language: Literate language features in oral narratives. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 35, 240–253. [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2004/023\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2004/023))

Cüceloğlu, Doğan: İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları: İstanbul 1997, 591 s. Remzi Kitabevi.

Çakır, T. (2003). Çocukta Dil Gelişimi ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 , 139-164.

Çorbacı Serin, G. E., Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Pragmatik Dilin Değerlendirilmesinde Yale Pragmatik Protokolü Uyarlama Çalışması Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022.

Dağabakan F. O. ve Dağabakan D., (2008). Dil ve cocukta dil gelişim kuramları, http://oogm.meb.gov.tr/dokuman/cocuklarda_dil_gelisimi.pdf, adresinden 16 Ocak 2011 tarihinde edinilmiştir.

Deniz, B. (2011). DİL EDİNİMİ VE ÇEVİRİYE ETKİLERİ. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi

Deniz, A. (2021). Türkçe Konuşan 5-8 Yaş Arası Kekemeliği Olan Çocukların Pragmatik Dil Becerilerinin Araştırılması . Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi

- Dewart, H., & Summers, S. (1995). *The pragmatics profile of everyday communication skills in children*. NFER-Nelson.
- Dilbaz, M. (2020). Gelişimsel Dil Bozukluğu Riski Olan Çocukların Sosyal Duygusal ve Dil Gelişimleri Arasındaki İlişkinin Normal Dil Gelişimi Gösteren Akranları ile Karşılaştırılması. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dükar, B., N. ve Tunçer, A., M., (2021). Gecikmiş Dil-Konuşması Bulunan Çocukların Alıcı ve İfade Edici Sözcük Dağarcığının Değerlendirilmesi. Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi (DKYAD), 4(3), 261-283.
- Ege, P. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere önerileri.
- Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7(2): 1-23 Farmer M. Language and social cognition in children with specific language impairment. The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines. 2000;41(5):627-36.
- Farmer M. Language and social cognition in children with specific language impairment. The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines. 2000;41(5):627-36.
- Fenson, L., Dale, P.S., Reznick, J.S., Thal, D., Bates, E., Hartung, J. P., Pethnick, S., & Reilly, J.S. (1993). The MacArthur Communicative Development Inventories: Users Guide and Technical Manual. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Fernández, C. (2013). Mindful storytellers: Emerging pragmatics and theory of mind development. First Language, 33(1), 20-46.

- Filipe, M. G., Veloso, A., Frota, S., & Vicente, S. G. (2020). Executive functions and pragmatics in children with high-functioning autism. *Reading and Writing*, 33(4), 859-875.
- Gander, Many j., Harry W. Gardiner (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yayına Haz.: Bekir Onur), İmge Yayınevi, Ankara.
- Gertner BL, Rice ML, Hadley PA. Influence of communicative competence on peer preferences in a preschool classroom. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 1994;37(4):913-23.
- George, D. & P. Mallery (2016), *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*, Routledge
- Girgin, C., & Büyükköse, D. (2019). *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Dil ve Konuşma Terapisi Hizmetinin Sunulma Süreci, Bir Eylem Araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üni. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Gökçümen, G. & Topbaş, S. (2014). 18-35 aylık çocukların erken sözcük dağarcığı gelişimlerinin Dil Gelişim Tarama (DİLTAR) ile değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Dönem Projesi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Güven S, Topbaş S. Adaptation of the test of early language development- (TELD-3) into turkish: reliability and validity study. *International Journal of Early Childhood Special Education*. 2014;6(2):151-76.
- Güven, O. S. (2014). *İki Dil Testinin (TEDİL VE TODİL) Tipik ve Atipik Dil Gelişimi Gösteren Çocuklarda Ayırt Ediciliğinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Grice, H. P. (1975). *Logic and Conversation*. (Ed.) Cole, P. & Morgan, J: *Studies in Syntax and Semantics*. New York: Academic Press.
- Hall E, Lamb ME, Perlmutter M (1986) *Child Psychology Today*. 2. Baskı, New York, Random House.
- Hammill, D.D., Newcomer, P.L., *Test of Language Development-Primary 4 (TOLD-P:4)*, PRO-ED, Austin, 2008.
- Hoff, E. (2014). *Language development (5th ed.)*. Wadsworth Cengage Learning.
- Hresko W, Reid D, Hamill D. *Test of early language development-3 (TELD-3)* Austin. 1999.
- Huber, Emel: *Dilbilime Giriş*: İstanbul 2008, 336 s. Multilingual Yayınları.
- Izutsu, T. (2012). *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*. (Çev. M. Kürşat Atalar). İstanbul: Pınar Yayınları.
- İyigün, E., (2021). *Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri (LUI): Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesinin Türkçe Uyarlama Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kaiser AP, Roberts MY. Advances in early communication and language intervention, *J Early Interv.*, 2011, 33(4):298-309.
- Kamhi, A.(1989). *Language disorders in children*, Leahy, M (ed.) içinde, *Disorders of Communication : The Science of Intervention*. Taylor and Francis Inc.

- Kandemir, M. (2016). Bilişsel gelişim. Ş. Işık (Ed.), Eğitim psikolojisi içinde (s. 89-146). Ankara: Pegem Akademi.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi. Klinik Psikiyatri, 3, 263-268.
- Katz, Jack, ÖNEN, Feyiz, DEMİR, Nermin, UZLUKAYA, Aliye and ULUDAĞ, Perihan (1974), "A Turkish Peabody Picture Vocabulary Test", *Hacettepe Bulletin of Social Sciences and Humanities*, Vol. 6(1-2), s. 129 -142.
- Kazak Berument S, Güven AG. Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil (TİFALDİ) Testi: I. Alıcı Dil Kelime Alt Testi Standardizasyon ve Güvenilirlik Geçerlik Çalışması, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2013, 24(3):192-201.
- Keklik, S. (2009). *On Bir Yaşına Kadar Çocuklarda Dil Edinimi. Doktora Tezi.* İstanbul: Marmara Üniveristesi.
- Keklik, S. (2011). Türkçede On Bir Yaşına Kadar Çocuklara Öğretilmesi Gereken, Birleşim Gücü Yüksek İlk Bin Kelime. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, (4), 81-95.
- Korkmaz, B (2003). *Asperger Sendromu.* İstanbul: Adam Yayınları.
- Korkmaz, B. (2005). *Dil ve Beyin: Çocuklarda Dil ve Konuşma Bozuklukları (Language and Brain:Language and Speech Disorders in Children).* İstanbul: Yüce Yayınları.
- Küçükkaragöz H. *Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, 20. baskı. Pegem Akademi, 2018, İstanbul.*

- Landa, R. J. (2005). Assessment of social communication skills in preschoolers. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 11(3), 247-252.
- Levey, S. (2019). *Introduction to language development*. (2nd Edition). California: Plural Publishing, 1-39.
- Lord C (1993) Early social development in autism. *Preschool Issues in Autism*, M Schopler, M Van Bourgondien, M Bristol (Ed), New York. Plenum Press.
- Lord, C., & Paul, R. (1997). Language and communication in autism. In D. J. Cohen & F. R. Volkmar (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders* (pp. 195-225). New York: John Wiley & Sons.
- Lord C, Brugha TS, Charman T, Cusack J, Dumas G, Frazier T, Jones EJH, Jones RM, Pickles A, State MW, Taylor JL, Veenstra-VanderWeele J. Autism spectrum disorder. *Nat Rev Dis Primers Nature Publishing Group*, 2020; 6:1-23.
- MEB. (2013). Çocuk gelişimi ve eğitimi: Dil gelişimi. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Dil%20Geli%C5%9Fimi.pdf
- McDuffie A, Kover S, Abbeduto L, Lewis P, Brown T. Profiles of Receptive and Expressive Language Abilities in Boys With Comorbid Fragile X Syndrome and Autism, *Am J Intellect Dev Disabil.*, 2012, 117(1):18–32.
- Mody, M., Belliveau, J., V. (2013). Speech and language impairments in autism: Insights from behavior and neuroimaging. *N Am J Med Sci (Boston)*.5(3):157- 161. <https://doi: 10.7156/v5i3p157>

- Nelson, N. (2010). Language and literacy disorders: Infancy through adolescence. Allyn & Bacon.
- Norbury, C.F., Practitioner review: Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2014. 55(3): p. 204-216.
- Noyan Erbaş, A. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Hanen More Than Words Eğitim Programının Ebeveyn ve Çocuk Davranışları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- O' Neill, D.K. (2007). The language use inventory for young children: A parent-report measure of pragmatic language development for 18-to 47-month-old children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 50(1), 214-228.
- Owens, R. (1990). Development of communication, language and speech, Shames, G., Wiig, E. (ed.) içinde, Human Communication Disorders. An Introduction. Columbus, Ohio: Merrill Publishing Company
- Owens, R., Language Development: An Introduction. State University of New York. New York, 1999.
- Owens, R. (2016). *Language development: An introduction*. New York: Pearson.
- Özhan Çaparlar, C., Dönmez A. (2016). Bilimsel Araştırma Nedir? Nasıl Yapılır?. *Turk J Anaesthesiol Reanim*, (44), 212-8. doi: 10.5152/tjar.2016.34711
- Özkazanç, C. N. (2017). Gelişimsel dil konuşma bozukluğu olan ve tipik gelişim gösteren okul öncesi çocukların sosyal beceri ve davranış problemlerinin

değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Paul, R. (2007). *Language Disorders From Infancy Through Adolescence: Assessment & Intervention*. Canada: Mosby Elsevier.

Plante, M. E., Beeson, M. P. (2008). *Communication and Communication Disorders. A Clinical Introduction*. (3rd. Edition). Pearson Education, Inc.

Plante, E.M. ve Beeson, P.M. (2012). *Communication and communication disorders: a clinical introduction*. Boston: Pearson Higher Ed.

Prutting, C.A. (1982). Pragmatics as social competence. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 47(2), 123-134.

Prutting, C. A., & Kirchner, D. M. (1987) A clinical appraisal on the pragmatic aspects of language. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52, 105-119. doi: 10.1044/jshd.5202.105

Rice ML, Zubrick SR, Taylor CL, Gayan J, Bontempo D (2014). Late language emergence in 24-monthold twins: Heritable and increased risk for late language emergence in twins. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 57(3), 917–928.

Robert, E., Owens, Jr. *Language Development*. State University of New York. New York s.18–27, 2001.

San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.

Santrock JW. *Child Development*, 8th edition. Mc Graw Hill Companies, USA, 1998.

- Scarborough, H. S., ve Parker, J. D. (2003). Matthew effects in children with learning disabilities: development of reading, IQ, and psychosocial problems from grade 2 to grade 8. *Annals of Dyslexia*, 53, 47-71.
- Tager-Flusberg, H., Paul, R., Lord, C. (2013). Language and communication in autism, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.468.6146&rep=rep1&type=pdf>, (17.04.2020).
- Tezel D. Erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik profillerinin değerlendirilmesi: Trakya Üniversitesi; 2015.
- Topbaş, S. (2007). *Dil ve Kavram Gelişimi*, Ankara: Kök Yayıncılık
- Topbaş, S. (2011). *Dil ve kavram gelişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Topbaş, S. (2015). Sesbilgisel gelişim. S. Topbaş (Ed.). *Dil ve kavram gelişimi içinde* (s. 75-108). Ankara: Kök.
- Topbaş, S., & Güven, S. (2011). *Türkçe Erken Dil Gelişim Testi- TEDİL, Test Bataryası*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Topbaş, S., & Güven, S. (2013). *Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi-TODİL, Test Bataryası*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Topbaş, S. ve Güven, O.S. (2017). *Türkçe Okul Çağı Dil Gelişim Testi (TODİL)*, Detay Yayıncılık, Ankara, basımda.
- Turan, F., Ökçün Akçamuş, M. Ç., (2013). Otistik Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Taklit Becerileri ve Taklidin Alıcı-İfade Edici Dil Gelişimi ile İlişkilerinin İncelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 24( ). 1-6. doi: 10.5080/u7007

- Tümkaya, S., (2008). Dil Gelişimi, M. E. Deniz (Ed.). Erken çocukluk döneminde gelişim içinde, Ankara,: Maya Akademi.
- Ural, A., Kılıç, İ., (2011) Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ünal Ş. İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2'nin Türkçeye Uyarlama, Çalışması. 2014.
- Ünözkan Aksu, G., (2022), "Otizm Spektrum Bozukluğu Olan ve Tipik Gelişen Çocuklarda Zihin Kuramı Becerileri ve Pragmatik Dil Becerileri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması", (Üsküdar Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)
- Venker, C. E., Edwards, J., Saffran, J. R., Ellis Weismer, S. (2018). Thinking ahead: incremental language processing is associated with receptive language abilities in preschoolers with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. <https://doi:10.1007/s10803-018-3778-4>
- Vihman, M.M. ve Miller, R. (1988). *Words and babble at the threshold of language: Acquisition*. M.D. Smith ve J.L. Locke (Editörler), *Developmental psychology series. The emergent lexicon: The child's development of a linguistic vocabulary içinde* (s. 151–183). New York: Academic Press.
- Volden, J., & Lord, C. (1991). Neologisms and idiosyncratic language in autistic speakers. *Journal of autism and developmental disorders*, 21(2), 109-130. doi: 10.1007/BF02284755
- Yaşa, İ., (2019). Normal Dil Gelişimi Gösteren Çocuklar ile Özgül Dil Bozukluğu

Bulunan Çocukların Dil Kullanım Bilgisinin Karşılaştırılması. *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi (DKYAD) Journal of Language, Speech and Swallowing Research*. 2(2), 174-194.

Yavuzer H. *Çocuk psikolojisi*, 32. basım. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

Yılmaz, E., Tepeli, K., Ve Koçak, N. (2016). Okul Öncesi Dönemdeki İkiz Çocukların Alıcı Dil Gelişimlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. *Selçuk Üniveristesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 161-173.

Yule, G. (2008). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press. Çocukların Alıcı Dil Gelişimlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. *Selçuk Üniveristesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 161-173.

Zubrick SR, Taylor CL, Rice ML, Slegers DW (2007). Late language emergence at 24 months: An epidemiological study of prevalence, predictors, and covariates. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 50(6), 1562–1592

EK 3. Pragmatik Dil Becerileri Envanteri

Pragmatik Dil Becerileri Envanteri

PDBE Yanıt Formu

Bölüm 1: Tanımlayıcı Bilgi

Öğrencinin Adı Soyadı:	Değerlendirilme Tarihi: _____ / _____ / _____ yl ay gün
Anne Adı : _____	Baba Adı: _____
Doğum Tarihi: _____ / _____ / _____ yl ay gün	
Okulu/Sınıfı: _____	Öğrencinin Yaşı: _____ / _____ / _____ yl ay gün
Genel Başarı Düzeyi (Not ortalaması): _____	Öğrencinin Cinsiyeti: _____
Annenin Eğitim Durumu: _____	Babanın Eğitim Durumu: _____
Değerlendiren Adı: _____	
Aile Gelir Seviyesi (Aylık Ortalama-TL) _____	Değerlendiren Ünvanı: _____

Bölüm 2: Puan Özeti

Alt Ölçek	Ham Puan	%lik Dilim	Standart Puan	SEM	Tanımlama
Sınıf İçi Etkileşim	_____	_____	_____	1	_____
Sosyal Etkileşim	_____	_____	_____	1	_____
Kişisel Etkileşim	_____	_____	_____	1	_____
Standart Puan Top.			<input type="text"/>		

Bölüm 3: Yorumlama Kılavuzu

Altölçek Standart Puanı	PDİ	Pragmatik Dil Becerileri	Norm. Örn. %si
17-20	>130	Çok Üstün	2
15-16	121-130	Üstün	7
13-14	111-120	Ortalama Üstü	16
8-12	90-110	Ortalama	50
6-7	80-89	Ortalama altı	16
4-5	70-79	Zayıf	7
1-3	<70	Çok Zayıf	2

EK 4. TÜRKÇE OKUL ÇAĞI DİL GELİŞİM TESTİ (TODİL)

TEST OF LANGUAGE DEVELOPMENT
Primary
Fourth Edition
Phyllis L. Newcomer and Donald D. Hamill

Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi
TODİL
UYGULAYICI KAYIT FORMU
Seyhun Topbaş ve Selçuk Güven

Bölüm 1. Temel Bilgiler

Adı Soyadı _____ Erkek Kız Sınıf _____

Yıl Ay Gün

Test Tarihi _____ Okul _____

Doğum Tarihi _____ Konuşulan Diller _____

Yaş _____ Uygulayıcı _____

Bölüm 2. Alt Test Performansları

Alt Test	Ham Puan	Yaş Değeri	Yüzdellik	Ölçekli Puan	ÖSH	Tanımlayıcı Terim
Ana Testler						
Resim-Sözcük Dağarcığı	_____	_____	_____	<input type="text"/>	2	_____
İlişkili Sözcük Dağarcığı	_____	_____	_____	<input type="text"/>	2	_____
Sözcük Belirleme	_____	_____	_____	<input type="text"/>	2	_____
Cümle Anlama	_____	_____	_____	<input type="text"/>	2	_____
Cümle Tekrar Etme	_____	_____	_____	<input type="text"/>	3	_____
Biçimbirim Tamamlama	_____	_____	_____	<input type="text"/>	2	_____
Ek Testler						
Sözcük Ayırt Etme	_____	_____	_____	<input type="text"/>	1	_____
Fonemik Analiz	_____	_____	_____	<input type="text"/>	1	_____
Artikülasyon	_____	_____	_____	<input type="text"/>	1	_____

Bölüm 3. Bileşke Performansları

Bileşke	RS	IS	SB	CA	CT	BT	Ölçekli Puan Toplamı	Yüzdellik	İndeks Puan	ÖSH	Tanımlayıcı Terim
Dinleme	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____
Organize Etme	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____
Konuşma	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____
Dil Bilgisi	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____
Anlam Bilgisi	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____
Sözlü Dil	_____	_____	_____	_____	_____	_____	<input type="text"/>	_____	<input type="text"/>	2	_____

Bölüm 4. Tanımlayıcı Terimler

Ölçekli Puan	1 - 3	4 - 5	6 - 7	8 - 12	13 - 14	15 - 16	17 - 20
Tanımlayıcı Terim	Çok Zayıf	Zayıf	Ortalama Alt	Ortalama	Ortalama Üstü	İleri	Çok İleri
İndeks Puan	<70	70 - 79	80 - 89	90 - 110	111 - 120	121 - 130	>130

EK 5. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

I. Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :

Değerlendirme Tarihi :

Cinsiyeti :

Doğum Tarihi:

Anne Adı :

Yaşı:

Baba Adı :

Değerlendirmeyi Yapan:

Telefon Numarası :

Adres:

Bakım verenin;
Adı-Soyadı:

Yakınlık durumu:

Yaşı:

Kardeş sayısı:

Okulu/Sınıfı:

Anne eğitim durumu;
 Okur Yazar Degil

Baba eğitim durumu;
 Okur Yazar Degil

İlkokul Mezunu

İlkokul Mezunu

Ortaokul Mezunu

Ortaokul Mezunu

Lise Mezunu

Lise Mezunu

Üniversite Mezunu

Üniversite Mezunu

Annenin Mesleği:

Babanın Mesleği:

Sırasıyla Annenin ve Babanın Yaşı: ....

Akraba evliliği var mı?

Aile konuşma sorunu olan ya da konuşma sorunu yaşamış başka kimse var mı?